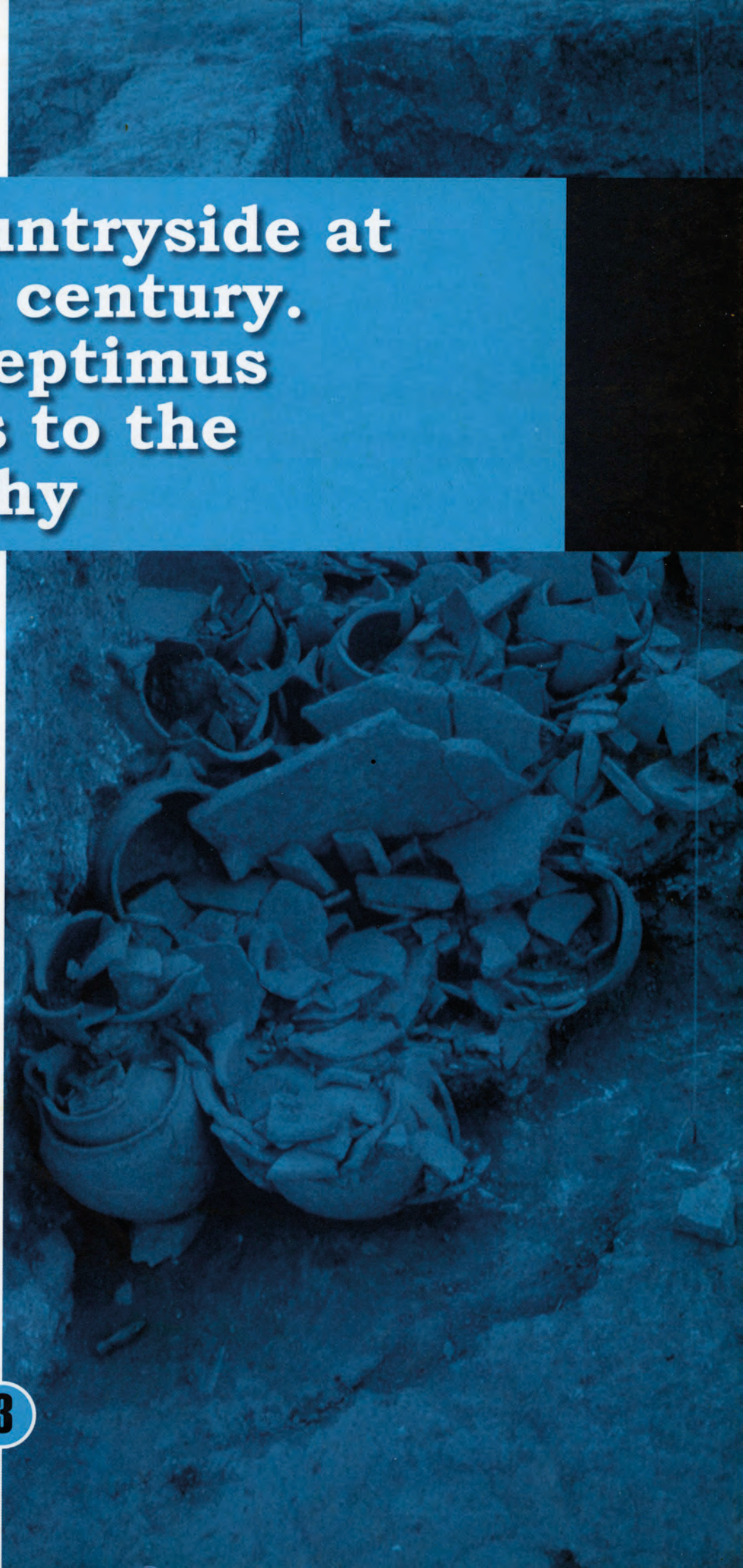

The countryside at the 3rd century. From Septimus Severus to the Tetrarchy

STUDIES ON THE
RURAL WORLD IN
THE ROMAN PERIOD

3

Arquitectura i *instrumentum domesticum* a la vil·la de Vilauba al segle III dC

Pere Castanyer, Joaquim Tremoleda
Grup de Recerca del Pla de l'Estany

ABSTRACT

In this work we show the archaeological remains that configure the complete plan of the *pars urbana* of the Roman villa of Vilauba, its constructive features and the function, distribution and singularity of its rooms during High Empire. On the other hand, we study the *instrumentum domesticum* used in the residential building of this villa when it was partially destroyed suddenly. Recuperation of these objects, its composition as a whole, its location, its topographical distribution or its quantification allow us now to treat, from a functional view, diverse aspects as composition of the table service, product storage, utensils for food preparation or cooking, with a special attention to the larder as a closed ensemble and probable starting point of the fire.

KEY WORDS: Roman villa, *pars urbana*, larder, fire, *instrumentum domesticum*.

RESUM

En aquest treball presentem les restes arqueològiques que configuren la planta completa de la *pars urbana* de la vil·la romana de Vilauba, les característiques constructives d'aquesta edificació, la funció, la distribució i la singularitat que tenien els espais al llarg de l'època altimperial. Per altra banda, en ocupem de l'*instrumentum domesticum* que estava en ús en l'edificació residencial d'aquesta vil·la en el moment que fou destruïda parcialment de forma sobtada. La recuperació d'aquests objectes, la composició del conjunt, l'emplaçament i distribució topogràfica o la seva quantificació, ens permeten tractar ara, des d'una perspectiva funcional, aspectes diversos com la composició del servei de taula, l'emmagatzematge dels productes, els estris utilitzats per a la preparació o la cuina dels aliments, amb especial atenció a l'àmbit del rebost, com a conjunt tancat i probable punt on s'originà l'incendi.

PARAULES CLAU: vil·la romana, *pars urbana*, rebost, incendi, *instrumentum domesticum*.

L'estudi que presentem pretén donar a conèixer, d'una banda, les restes arqueològiques que configuren la *pars urbana* de la vil·la romana de Vilauba, quines són les característiques constructives generals d'aquesta edificació, la funcionalitat dels espais, la seva distribució o, finalment també, la seva singularitat dins el conjunt de la casa. El treball recull, doncs, per primera vegada, a més de les dades ja conegudes d'ençà la identificació de les primeres estances corresponents a aquesta edificació, efectuades a finals dels anys vuitanta, també els resultats de les darreres campanyes d'excavació fins ara inèdites que permeten completar definitivament la planta del que fou el nucli principal del *fundus* de Vilauba fins a les acaballes del segle III dC.

L'altre aspecte que volem tractar és l'*instrumentum domesticum* d'aquesta vil·la. Per fer-ho comptem, com ja és sabut, amb la particularitat que l'edificació residencial quedà destruïda parcialment per un incendi sobtat que va sepultar una part important del parament de la llar. La recuperació d'aquests objectes, l'estudi de la seva composició, l'emplaçament i distribució topogràfica o la seva quantificació, ens permeten tractar ara, des d'una perspectiva funcional, aspectes diversos com la composició del servei de taula, l'emmagatzematge dels productes, els estris utilitzats per a la preparació o la cuina dels aliments o, senzillament, la interpretació d'alguns espais a partir dels elements mobles trobats.

1. HISTÒRIA I EVOLUCIÓ DEL NUCLI RESIDENCIAL DE VILAUBA DURANT EL PERÍODE ALTIMPERIAL.

L'estudi d'aquestes restes arqueològiques ha estat un dels objectius fonamentals de la recerca del jaciment d'ençà finals dels anys 80, quan s'excavaren diverses habitacions pertanyents al braç nord de la casa i que havien quedat destruïdes per un espectacular incendi (Roure et al. 1988, 35-43 i figs. 15-A i 17A; Castanyer/Roure/Tremoleda 1989, 63-70). Tal com ja hem avançat, l'excavació d'aquest sector va tenir un gran ressò a l'àmbit arqueològic perquè dessota del nivell de destrucció es recuperaren la pràctica totalitat dels objectes que conformaven el parament de la llar, facilitant així el posterior estudi i interpretació de l'estructura, composició i característiques d'aquesta part de l'habitatge (Castanyer/Tremoleda 1997, 163-175; Castanyer/Tremoleda 2006, 326-347). El bon estat de conservació de les restes, que no quedaren afectades per les reformes posteriors, ajudà a delimitar una construcció de planta rectangular, dividida longitudinalment en dues meitats, que corresponien a un corredor o galeria frontal i a una filada d'habitacions a la part posterior (Castanyer/Tremoleda 1999, 55-77, fig. 30). Malgrat que llavors ja era possible intuir la presència d'un espai obert al seu davant, no fou fins els anys 90, en les successives ampliacions de l'àrea d'excavació, que es va destapar aquest pati així com també una nova bateria d'estructures que el delimitava per la banda oest. La descoberta d'aquest nou sector, que presentava un esquema idèntic al de la part nord, evidenciava que tant l'organització com les dimensions de l'àrea residencial de la vil·la eren més complexes i majors que les que hom podia imaginar anys enrera.

La finalització dels treballs a l'ala oest va coincidir, pel que fa a la història de la recerca del jaciment, amb l'edició d'una nova monografia que aplegava els resultats assolits d'ençà la primera campanya, l'any 1978. En aquest estudi, es contemplava la possibilitat que el nucli residencial comptés amb un tercer braç, que a més de completar en planta l'esquema ja conegut permetés incorporar al conjunt les restes d'un petit *balneum* destapades a l'altra costat de la carretera (Castanyer/Tremoleda 1999, 84-87).

La continuació de l'excavació cap al sud, entre els anys 2000-04, va

confirmar aquella hipòtesis cloent, doncs, una llarga etapa de treballs encaminats a conèixer d'una forma completa l'edificació principal de la vil·la durant els segles I-III dC (Castanyer/Tremoleda 2000, 128-131; Castanyer et al. 2004, 223-228; Castanyer et al. 2006, 17-20 i fig. 3). En efecte, el descobriment d'un darrer bloc constructiu, igualment organitzat amb una galeria frontal i diverses estances a la part posterior, resol definitivament els interrogants existents fins aquell moment sobre la configuració d'aquest nucli residencial i permet presentar ara aquest nou estudi monogràfic, que des d'una perspectiva més global, vol tractar també algunes qüestions fins ara inabordables.

Pel que sabem, aquesta edificació residencial s'anà configurant amb el pas del temps, de manera que no fou fins al segle III dC que assolí l'aspecte definitiu de tres ales disposades en forma d'U (fig. 1 i 2). La planta final sembla, per tant, resultat de diverses ampliacions i reformes i no pas conseqüència d'un projecte unitari i temporalment coetani. Malgrat les dificultats que tenim per establir-ne la seqüència temporal, tot sembla indicar que la part primigènia correspondria al que avui denominem ala nord, mentre que posteriorment s'hi afegirien, en un segon moment l'ala oest i, finalment, la recentment descoberta ala sud. Veiem-ho amb més detall.

Vers la segona meitat del segle I dC, la vil·la comptava només amb una part residencial emplaçada a la part nord, d'uns 25 metres de llarg per 9-10 metres d'amplada. L'espai interior estava dividit longitudinalment per un mur que separava les diferents estances de la part posterior del corredor o galeria frontal. La distribució interna, que podria haver estat modificada al llarg del temps, permet comptar un total de 6-7 àmbits diferenciats, 5 disposats de forma correlativa al passadís i un o dos als extrems d'aquest (fig. 1A). La galeria obria directament a un pati interior, al voltant del qual s'hi distribuïen les altres dependències de la vil·la, qui sap si relacionades amb l'explotació agropecuària i avui molt malmeses i arrassades a causa de les modificacions posteriors.

Durant el segle II es va procedir a ampliar aquest nucli residencial primigeni amb la construcció d'una nova ala situada a la banda oest de l'antic pati, mantenint doncs el mateix esquema i disposició que el sector nord, és a dir, amb una galeria frontal i amb una bateria d'habitacions a la part posterior (fig. 1B). Tot i que el mur mitjaner entre el corredor frontal i les habitacions es trobava molt arrassat i desdibuixat per les reformes posteriors era possible observar encara les diferents portes d'entrada que permetien accedir als 5 àmbits de la part posterior. Les dimensions inicials d'aquesta ala oest són d'aproximadament uns 20 metres de longitud per uns 7,5 metres d'amplada. Constructivament, la principal particularitat de la galeria oest és la presència d'un empedrat que divideix simètricament aquest espai i que interpretem com el paviment de l'accés principal a l'habitatge. A l'exterior, estava delimitat per dos basaments de pedra de forma rectangular que seguien l'alineació dels altres que conformaven la galeria i que indiquen l'existència de dos pilars o columnes que, a més d'emmarcar en alçat l'entrada principal, servien per subjectar la porta. Al peu de la galeria es construí una canalització d'obra per recollir les aigües pluvials que es perllongava vers el sud i que, durant la darrera i definitiva ampliació de l'habitatge quedà parcialment inutilitzada, fet que confirma, estratigràficament, la seriació de les diferents ales del conjunt residencial (fig. 1B).

La construcció del braç sud és, doncs, el darrer afegit a la part residencial. Malgrat que en planta mostra una gran similitud amb les altres dues ales de l'edificació formava, però, un conjunt independent (fig. 1C). L'element definidor d'aquest conjunt és, novament, la galeria, disposada d'oest

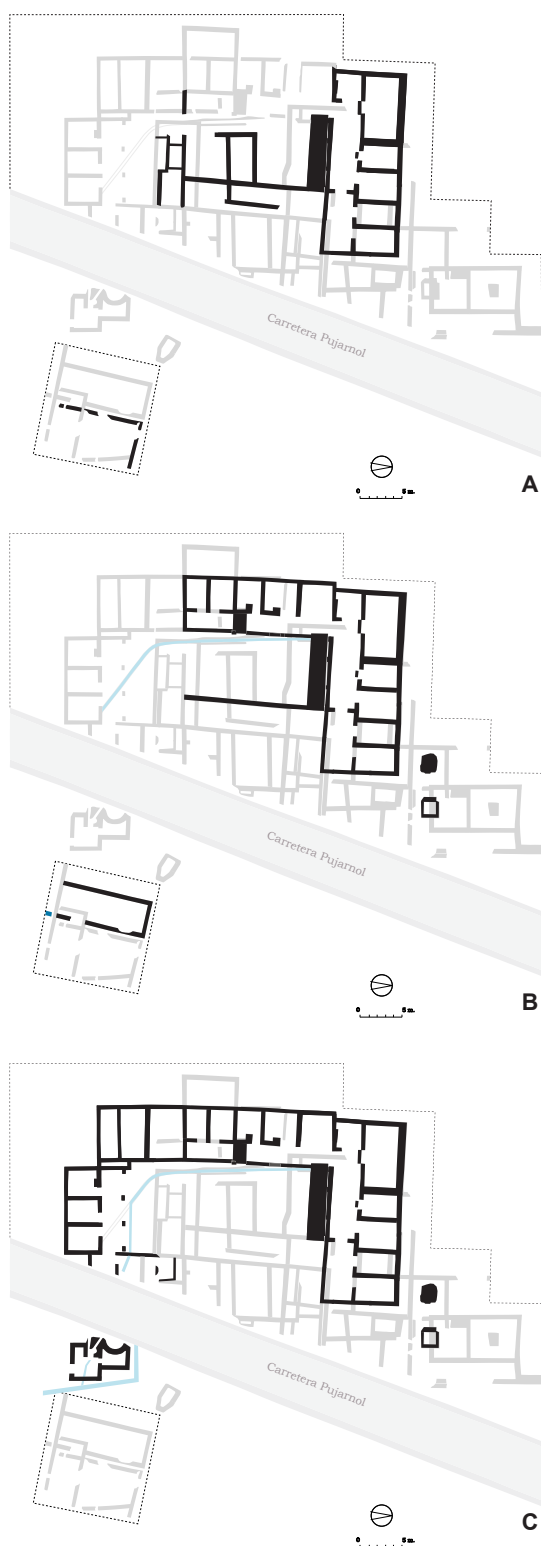

Figura 1. Planta evolutiva de la vil·la durant el període altimperial. A) finals del segle I. B) segle II. C) Inicis del segle III.

associades a aquesta fase altimperial ja descobertes i la dispersió superficial dels materials d'aquest període hom calcula que la superfície total ocupada podia rondar, aproximadament, entre 0,5 i 1 hectàrea, incloent dins aquest total també les zones exemptes de construcció, com ara patis, ja sigui

a est i que té una longitud d'uns 12 metres i una amplada de 2,70 metres. Es conservaven encara *in situ* els quatre blocs de pedra calcària on s'assentaven els quatre pilars, distribuïts a una distància regular. El paviment, encara que molt perdut, era d'*opus signinum*. A més de les particularitats constructives, un altre element que reforça la idea de posterioritat d'aquest braç en relació als altres dos és que no sembla haver-hi una comunicació directa entre la galeria oest i la sud, fet que contradiu la hipòtesi d'una construcció unitària. En efecte, la paret que tanca l'extrem oest del corredor exclou la possibilitat d'un possible pas entre ambdós sectors i obliga a pensar, per tant, en una entrada frontal situada molt probablement en un dels intercolumnis de la galeria. La galeria enllaçava amb l'àrea termal de la vil·la, situada a l'extrem est i avui parcialment coberta per la carretera actual carretera (Nolla/Tarrús/Chinchilla 1985, 49-97; Castanyer et al. 2004, 226). Per nosaltres, l'edificació d'aquesta tercera ala meridional obeeix, com a mínim en bona part, a la voluntat de dotar al primitiu conjunt residencial d'aquest element de luxe i confort, seguint així la tendència que es constata també en moltes altres vil·les del territori (Casas et al. 1995 a, 82).

2. EL NUCLI RESIDENCIAL DE VILAUBA AL SEGLE III DC: CONSIDERACIONS GENERALS.

A l'estat actual de la recerca hom pot afirmar, doncs, que vers la fi del segle III el nucli residencial de la vil·la ocupava una part important de l'àrea del jaciment destapada fins a l'actualitat (fig. 2). Tot i que la major concentració de restes es troba a l'anomenat "camp Alt", és a dir, a la banda oest de la carretera, és segur que una part de l'edificació va quedar afectada per aquest camí i que, en alguns punts, els murs s'estenien fins al "camp Baix".

Els resultats de les prospeccions preliminars als treballs d'excavació realitzades en els camps adjacents, conclouen que el període altimperial fou, molt probablement, la que va tenir una superfície d'ocupació més gran. Tant la gràfica relativa a la presència d'elements constructius com els quadres de distribució dels diferents tipus de ceràmiques fines, sigil·lada sud-gàl·lica i africana A, demostren que durant aquest període l'ocupació s'estenia també a la zona sud i oest de l'actual camp Baix (Roure et al. 1988, 27-30, figs. 8-11). En resum, considerant les estructures

Figura 2. Vista general del nucli residencial de Vilauba després dels treballs d'adequació de les restes arqueològiques.

interiors o adjacents i les zones de pas o de separació entre els diferents edificis.

Malauradament, l'estat actual de la recerca, que té pendent encara l'excavació de les estructures relacionades amb la producció agrícola, no permet establir el percentatge que representen les diverses parts de la vil·la en relació al total d'ocupació. El que sí sabem és que l'espai destinat a ús residencial tenia una superfície total de poc més de 700 m², i superior als 900 m² incloent el pati interior. Els sectors nord i oest eren els més grans, amb un total de 251 i 236 m², respectivament, mentre que l'ala sud era la més petita, amb 105 m², sense comptar-hi els 130 m² de les termes (fig. 3).

La distribució i organització de la residència en tres ales que enmarquen un espai central descobert, posa de manifest la voluntat dels propietaris d'organitzar els diferents espais d'una forma racional i funcional (fig. 1C). Aquesta estructura simplificava alguns aspectes constructius, com ara les cobertes, a doble vessant i recolzades en els murs longitudinals de l'edificació i, alhora, en disposar totes les estances en una mateixa planta baixa, feia més econòmics els costos d'obra. No obstant això, hem d'insistir, una vegada més, que l'esquema que ara estudiarem és el resultat de les successives reformes i ampliacions efectuades sobretot durant els segles II i III dC. Hem de descartar, per tant, la idea d'una concepció original unitària i, per contra, remarcar que és un procés de transformació continu. A banda de les qüestions estratigràfiques, les diferències constructives que s'observen entre les tres ales de la casa, com per exemple la diferent modulació dels pilars de la galeria o dels materials d'obra utilitzats, així ho demostren.

En general, hom pot afirmar que aquesta edificació era, constructivament parlant, molt senzilla i austera (fig. 5). Els murs són fets amb un sòcol d'uns 70 cms d'alçada fet de rirerencs procedents de la llera del Matamors, un torrent que transcorre a poca distància de la vil·la, mentre que l'alçat era sempre de tàpia. Els paviments són de terra batuda o, en algunes estances de les ales oest i sud, d'*opus signinum*. Bona part de les parets anaven

Figura 3. Planta general de l'edificació principal de Vilauba amb els quadres de superfícies dels diferents sectors i àmbits.

esglaonar els paviments dels diferents àmbits, de manera que els de l'extrem oest es troben més alts que els de la banda est i, semblantment, aquells de l'extrem nord en relació als situats més al sud. Per contra, en els corredors de les galeries nord i sud, aquest inconvenient es resol mitjançant la progressiva i gairebé imperceptible inclinació del paviment. L'adaptació topogràfica d'aquest conjunt residencial es va fer, molt probablement, buscant també la gran amplitud visual i la perfecta orientació de l'edificació en relació a la trajectòria solar. La seva situació, al costat de ponent de la vall i al peu dels turons que la delimiten per aquest costat, permet, des de l'eix de simetria de la casa, dominar els camps de conreu de la plana i probablement també el camí d'accés principal a la vil·la. La disposició de les tres ales de la casa, dominades per les galeries porticades, feia possible aprofitar d'ençà primera hora del matí i fins al capvespre la llum solar.

recobertes amb una capa d'enlluït i, per exemple, als àmbits 9 i 33 amb pintura mural, de bona qualitat i que segueix els models dominants a l'època. L'edificació constava d'una única planta i no hi ha cap indicatiu (presència d'escaleres, etc.) que faci pensar en l'existència d'un possible pis superior en cap part de la casa. Els estudis antracològics demostren que per a la fusteria interior i les bigues de coberta es va fer servir sobretot el roure i de pi roig, espècies que es trobarien també en les elevacions muntanyoses properes a la vil·la. Pel que fa a les teules utilitzades a l'ala nord, recuperades en la seva totalitat a causa de l'incendi que la va destruir, destacarem la troballa de nombrosos segells amb la marca C·OBVLNI (*Caius Obulnius*), més de 30 en total, i també altres amb el segell C·IVL·A. (*Caius Iulius Ateius*?), probablement els terrissers a qui es compraren aquests elements constructius en el moment de la seva construcció a la segona meitat del segle I dC. Malgrat que fins avui no hem pogut relacionar ambdues marques amb la bòbila romana d'Ermedàs, situada a pocs quilòmetres de Vilauba, pensem que molt probablement provenien d'aquest mateix centre terrisser, l'activitat del qual va començar també vers la segona meitat del segle I dC. i que va perdurar fins a inicis del segle III dC. (Tremoleda et al. 2006, 297-300; 2006 a, 478-480 i fig. 2).

Topogràficament, la construcció de les diferents ales del nucli residencial s'adapta al doble pendent del terreny, en sentit oest-est i nord sud, que marca l'inici del turó damunt del qual s'assenta la vil·la (fig. 5). L'existència d'aquest desnivell obligà als constructors a

El fet de conèixer la pràctica totalitat de les restes que configuraven aquest nucli residencial de la vil·la ens permet estudiar també la seva planta arquitectònica a partir del circuit d'accés als diferents àmbits (fig. 4). Més enllà d'algunes consideracions òbvies, el nostre interès per aplicar aquests tipus d'anàlisis o "mapes d'accés", aplicats anys enrera sobretot en l'arquitectura domèstica urbana (Grahame 1997, 137-164), és que ajuden a intentar configurar les relacions que s'estableixen entre els diferents espais d'una edificació. La realització de diversos tipus de diagrames, semblantment als "màtrix Harris" per a la seqüència estratigràfica del jaciment, serveixen per il·lustrar i explicar l'accessibilitat a l'interior de l'espai d'habitació, especificant, en primer lloc, totes les relacions possibles (fig. 4 diagrama A) i, més tard, elaborant el mapa d'accessos definitiu (fig. 4 diagrama B). En aquests diagrames s'hi representen totes les estances de la vil·la, que s'identifiquen amb un cercle i un número, així com també els enllaços que hi ha entre elles mitjançant una sèrie de línees que uneixen els diferents punts. En el nostre cas, pel que fa a la identificació de les estances en els diagrames, mantenim la numeració utilitzada ja en publicacions anteriors, a excepció de les àrees excavades més recentment, que s'identifiquen seguint les divisions realitzades durant la intervenció arqueològica.

El diagrames A i B del nucli residencial de Vilauba posen de manifest l'existència de tres nivells d'accessibilitat diferents, que s'estableixen en funció del grau de dificultat de l'itinerari que cal seguir per arribar a un punt determinat. La planta del conjunt, en forma d'U i dominada pels tres corredors o galeries porticades frontals, permet, en general, una comunicació força ràpida i directa entre l'entrada principal i la majoria de les estances de la banda posterior. En aquest sentit, l'organització de la casa entorn aquest pati central permet una relació simètrica de la majoria dels espais, en els que el nivell d'accessibilitat és gairebé sempre el mateix: pati-corredor-habitació. En aquests tipus d'esquemes, el recorregut que cal fer des de l'exterior de l'edifici fins al punt més allunyat de l'habitatge presenta un grau de dificultat més aviat baix, en contraposició a altres models més complexos o asimètrics, en els que el grau d'accés pot ser superior a 5 passos successius.

Malgrat ja sabem que el recorregut d'accés a tot el nucli residencial es feia per la banda est, ara per ara, no podem precisar si el pati central quedava totalment obert en aquest punt o si, per contra, estava tancat per un mur a mitja alçada, a manera de barana de separació, que definia física, i també simbòlicament, aquesta àrea oberta. En aquest darrer supòsit, el més probable, seria indispensable imaginar un primer pas entre l'exterior i el pati. A partir d'aquí, l'itinerari s'organitza en funció d'uns espais de "transició", que són les tres galeries frontals (àmbits 50, 9A i 75). No obstant l'aspecte homogeni de la planta del conjunt, el mapa d'accessos també permet apuntar algunes consideracions sobre aquests distribuïdors que, com tal com ja hem avançat, són resultat de les successives reformes i ampliacions de l'edifici primigèni, fet que va condicionar la comunicació entre els diferents blocs constructius.

Així, mentre que els sectors nord i oest s'articulen mitjançant un passadís comú (àmbits 50 i 9A), l'accés a les habitacions de l'ala sud es realitzava a partir d'un corredor frontal independent dels altres dos (àmbit 75). Tot i que l'entrada principal es situava al centre del braç oest, en l'eix de simetria de tot el conjunt, no sembla haver-hi, si fem cas de les restes descobertes al punt d'unió entre les ales oest i sud, cap possibilitat de connexió interna, fet que semblaria lògic atenent l'organització i disposició d'aquest conjunt residencial (fig. 4, diagrama B). La posterioritat constructiva d'aquest tercer braç, basada en les relacions estratigràfiques i estructurals, és, segons la

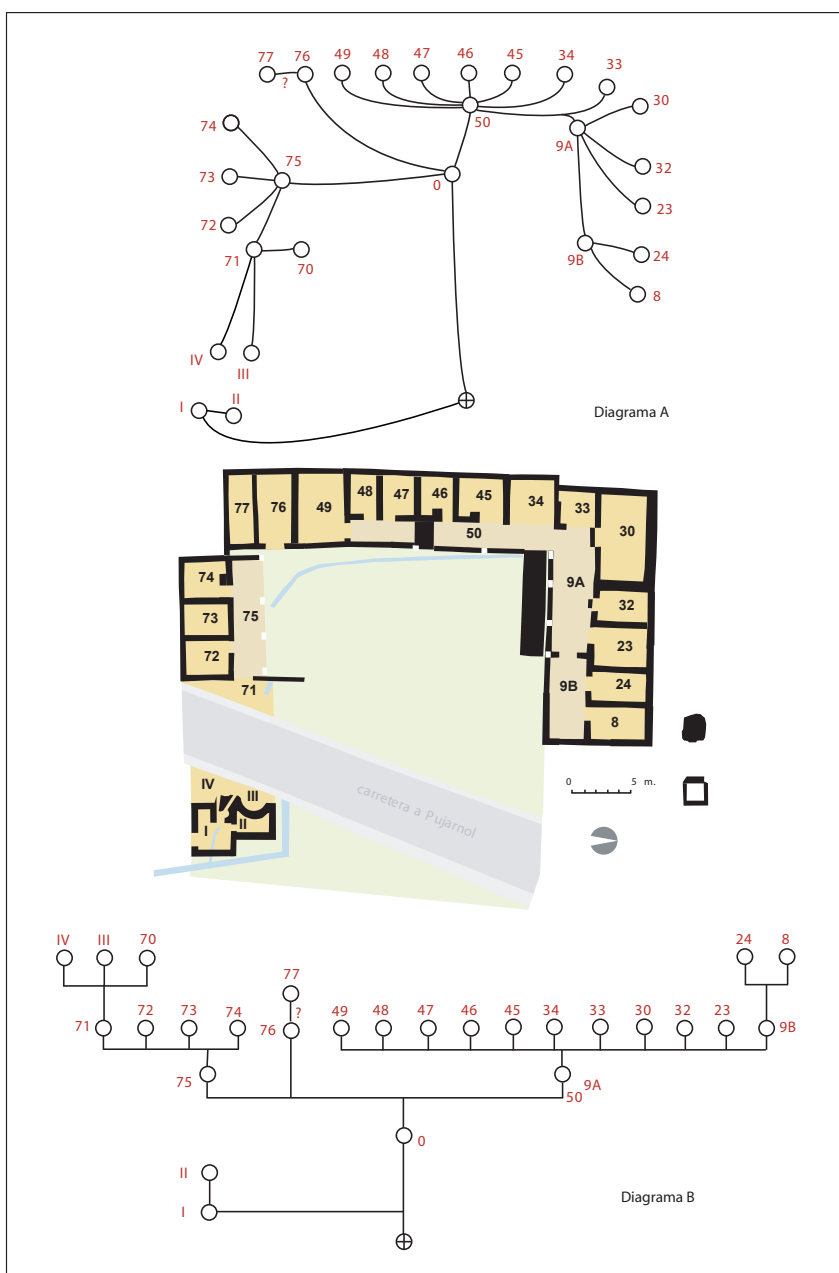

Figura 4. Representació gràfica dels diagrames d'accessibilitat de Vilauba a finals del segle III dC.

sembla segura l'existència de dues sales amb sistema d'hipocaust (àmbits III i IV). L'accés a la sala de la caldera i annexes (àmbits I i II) es feia però directament des de l'exterior de la vil·la (fig. 4, diagrama B).

3. L'ÚS I LA FUNCIONALITAT DELS ESPAIS

La interpretació funcional dels espais que configuren l'habitatge té en compte factors diversos, com ara les seves particularitats constructives, la seva posició dins el conjunt de l'edificació o, finalment també, la naturalesa i les característiques dels objectes trobats al seu interior (fig. 5). En algunes zones, com per exemple a la part nord, afectada plenament per un inesperat incendi a les acaballes del segle III, la identificació dels espais ha estat més fàcil perquè es va poder recuperar bona part dels objectes i estris que en aquell moment hi havia al seu interior. En aquests casos, farem una breu descripció de l'espai i de les seves característiques, mentre que d'aquells que tenen una atribució més imprecisa es presentaran de

nostra opinió, l'únic argument possible per explicar la seva separació física amb les altres dues parts de l'edifici.

Des de les galeries oest i nord s'accedia doncs directament a la major part de les estances de la casa. No obstant això, el recorregut mostra alguns petits matissos, com ara la separació de l'extrem est del corredor o àmbit 9B que, més que assenyalar una funció diferent d'aquest corredor, sembla que responia a la voluntat de restringir justament l'accés a les estances 24 i 8. El sistema d'accés a les estances 76 i 77 que comunicaven directament al pati podria revelar una funció clarament diferenciada de la resta d'àmbits de l'ala oest, qui sap si com a magatzems o, si considerem també la seva planta i dimensions, que són el resultat de modificacions o ampliacions fetes en el darrer moment d'ocupació d'aquest sector.

Finalment, la galeria sud articulava, a més de la bateria de tres estances (àmbits 72-73 i 74), també altres espais domèstics de difícil interpretació (àmbit 70) i el vestíbul a la zona termal (àmbit 71). Malgrat que la carretera actual ens impedeix conèixer la seva planta

manera conjunta. Malgrat els dubtes existents sobre la composició final d'algunes estances, especialment les més afectades per les reformes d'èpoques posteriors, s'han pogut individualitzar fins a un mínim de 26 àmbits repartits de la següent manera: 8 a l'ala nord, 9 a l'ala oest i, finalment, 9 més a l'ala sud i les termes. En resum, el que podem dir en relació a la seva possible funcionalitat és el següent:

3.1. Espais d'accés i distribució

Tal com ja hem avançat, l'element més característic de la planta del nucli residencial de la vil·la són les tres galeries/corredors disposades en forma de U (àmbits 50, 9A i 75) a l'entorn d'un pati central, de planta rectangular, les dimensions i forma del qual s'anaren modificant a mesura que s'anaren construint els diferents sectors de l'habitatge. A nivell de superfícies les tres galeries sumen un total de 150 m², és a dir, entorn del 25 % del total de l'edificació, mentre que el pati ocupava prop de 240 m² (fig. 3). A la pràctica, aquesta solució permetia l'entrada de la llum solar i la ventilació a les estances de la part posterior. Arquitectònicament, doncs, el resultat final és el d'una edificació de planta aparentment compacta, similar al que presenten també moltes altres vil·les i que es caracteritzen per tenir una concepció unitària de l'espai i que tenen com a element comú una àrea oberta central. El pati té, com en el nostre cas, una funció de vestíbul, similar, salvant les distàncies, al dels grans espais enjardinats que solien tenir les grans vil·les senyorials. L'adopció de les galeries/corredor com a element vertebrador permet superar els inconvenients dels models d'ordenació de tipus seqüencial, de circulació més complicada i més adients per a edificacions amb nombre més reduït d'espais.

Malgrat la troballa d'algun petit forn domèstic a l'interior de les galeries oest i sud, no tenim indicis de la pràctica d'activitats productives en les diverses estances que conformaven aquest conjunt de la *pars urbana*, fet que confirma la seva funció com a espais de circulació i de distribució. De fet, es tracta de dos petites estructures de combustió, una delimitada amb pedres i l'altra amb teules, que estratigràficament es podrien relacionar també amb el procés d'abandonament i espoli final. No obstant això, no podem descartar tampoc l'ús d'aquests espais per a determinades feines que es solien realitzar a l'interior de la casa, com l'elaboració de teixits i el filat de la llana. L'excavació del pati no va aportar tampoc cap informació sobre la possible utilització d'aquest espai, ja sigui per a realitzar algunes tasques pròpies de l'activitat domèstica, de l'explotació agrícola o, senzillament també com a *hortus* de casa.

3.2. Espais d'ús residencial

Englobem dins d'aquest apartat més genèric tant els espais de caràcter estrictament privat com també aquells que podien servir, ocasionalment, com a àmbits d'ús comú amb d'altres persones que no formaven part de l'estructura de la casa o també aquells destinats al confort dels seus habitants.

Dins del primer grup, els espais d'ús estrictament privat, hi incloem una sèrie d'estances que interpretem com a possibles dormitoris o *cubicula* (àmbits 45, 46 i 74) (fig. 3). Malgrat que la seva identificació funcional és força difícil, imaginem que bona part de les estances d'aquesta edificació es destinaven a tal fi. Atesa la falta d'elements que en permetin doncs una atribució segura, l'existència d'uns petits basaments fets amb pedra o teules i recoberts per una capa d'argila endurida i recremada a l'interior de dos àmbits de l'ala oest (àmbits 45 i 46) i en un de l'ala sud (àmbit 74), que corresponen a uns petits brasers per escalfar l'ambient, juntament amb les reduïdes dimensions d'aquests espais fan pensar, probablement,

que la seva funció podria ser la de dormitoris. La troballa de fragments de vidres caiguts a sobre del paviment d'una de les habitacions suggereixen que la ventilació i l'entrada de la llum es realitzava a través d'unes petites finestres que obrien a l'interior de la galeria. Tanmateix, una funció similar podrien tenir també els dos àmbits situats a l'extrem est de la galeria nord (núms. 24 i 8), si atenem al tancament parcial d'aquesta part del corredor (àmbit 9B) amb dos petits murets que redueixen la zona de pas i que, per nosaltres, podria remarcar la voluntat de delimitar una zona més reservada, íntima i d'accés més restringit (fig. 3). A banda d'aquestes 5 habitacions, no podem descartar que d'entre el conjunt d'estances d'atribució més

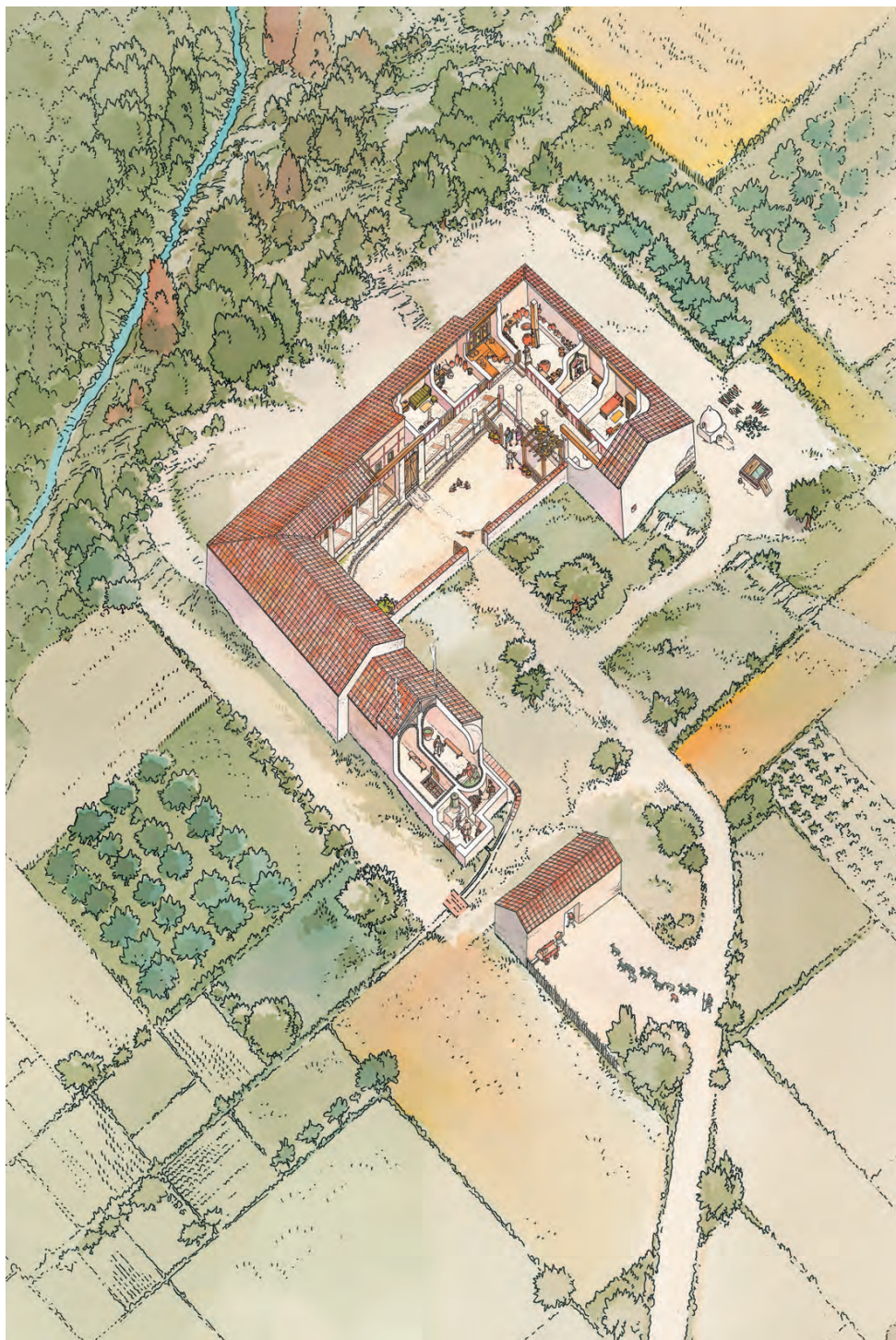

Figura 5. Restitució general del nucli residencial de Vilauba a les acaballes del segle III dC.

imprecisa (àmbits 23, 47, 48, 72 i 73), algunes tinguessin també la funció de dormitori (fig. 3).

Dins del segon apartat d'espais d'ús residencial farem referència a aquells àmbits que podrien tenir un ús no exclusivament restringit als habitants de la casa com, per exemple el menjador o *triclinium* (àmbit 33) (Castanyer/Tremoleda 1999, 73-76, fig. 63-69). Tot i l'extrema senzillesa i rusticitat de l'edificació, les particularitats constructives de l'àmbit 33, que recordem-ho era pràcticament l'únic que tenia les parets bellament decorades amb pintura mural, fan pensar que efectivament es tractava del menjador de la casa i que, a convenir, devia servir també de sala on rebre les visites (fig. 3). La interpretació funcional d'aquest espai es fonamenta també en l'existència d'un encaix en una de les parets, probablement per fixar el capçal del triclini i, finalment també, en el fet que aquesta estança era la única que quedava totalment oberta a la galeria i al pati, i, cas de ser certes les nostres suposicions, separada d'aquests per una cortina a la qual correspondrien les 120 anelles de ferro trobades damunt del sòl de l'habitació, fet que confirmaria el seu caràcter poc privat. El repicat de l'enlluït de la paret nord en el moment immediatament anterior a la seva destrucció podria indicar que en aquell precís moment s'hi feien algunes reformes. La seva situació dins la planta general, a tocar el rebost/cuina (àmbit 30), no gaire lluny de l'entrada principal de la casa i en la confluència entre les ales oest i nord, semblen reforçar la nostra interpretació inicial.

Una funció similar devia tenir, a tall d'hipòtesi, l'àmbit 34 (fig. 3), situat immediatament al sud de l'anterior, encara que molt probablement l'aspecte final d'aquesta estança podria correspondre a una reforma efectuada en el darrer moment, qui sap si ocasionada, per la inutilització de l'espai 33, tal com sembla indicar el fet que el paviment, que era d'*opus signinum*, es trobi a una cota una mica més alta que els de l'ala nord. Semblantment al *triclinium*, no tenim constància d'un mur de separació amb la galeria i també són evidents uns precaris encaixos en el mur nord. En aquest cas, però, les parets anaven recobertes amb un senzill enlluït de morter de color blanquinós.

Per acabar, incloem també dins el grup d'espais d'ús residencial, un petit conjunt d'estances dedicades al confort dels habitants de la casa i que conformaven el sector termal de la vil·la, situat just a l'extrem est de l'ala sud (àmbits 71, III i IV). Les recents intervencions arqueològiques han permès documentar la porta que comunicava la galeria (àmbit 75) amb les estances descobertes a l'altra costat de la carretera (fig. 3). Tot i el poc espai que quedava per excavar s'intueixen diverses habitacions disposades en sentit transversal a la galeria que, constructivament, tenien un acabat més acurat que el corredor o les estances de la part posterior d'aquest. En planta, aquest conjunt sobresurt més que la galeria sud, fet que va obligar a buscar una sortida a les aigües pluvials que s'acumulaven a l'angle sud-est del pati, que era precisament el punt més baix. Per fer-ho es va construir una canalització que, tant per la seva orientació com per les seves característiques, coincideix amb un canal descobert a l'altre banda de la carretera l'any 1983, que va seguir per l'exterior l'edifici i que pensem servia també per recollir l'aigua procedent de les termes (Castanyer/Tremoleda 1999, fig. 86 i fig. 91). La circulació d'aquest desgüas per l'interior d'un petit àmbit annex a les termes (àmbit 70) podria fer pensat, hipotèticament, en l'existència d'unes petites latrines situades just al costat dels banys. De les termes, en coneixem fins ara només les zones de servei: una estança on s'hi emplaçava el forn i la base de la caldera i una petita habitació annexa que, molt possiblement s'utilitzava com a magatzem per a la llenya (fig. 3, àmbits I i II). L'existència de dues canalitzacions d'entrada d'aire calent a partir del *praeefurnium* fan pensar,

com a mínim, en dues sales amb hipocaust (un tepidari i un caldari que, en planta, correspondria a l'espai delimitat per un mur absidat) (fig. 3, àmbits III i IV). Malauradament però, l'existència de la carretera que travessa el jaciment ens impedeix de comprovar-ho.

Malgrat que no en tenim un coneixem del tot precís, hom estima que la superfície total aproximada de l'àrea de les termes de Vilauba seria d'uns 130 m², incloent aquí les zones destinades al forn i de servei (àmbits I i II) i també d'accés (àmbit 71). En relació a la superfície total de l'edificació residencial de la vil·la representa un percentatge proper al 15%. Es tracta d'una superfície superior a les dades que coneixem dels altres establiments rurals d'aquest territori, probablement encara més modestos, com mas Gusó, a Bellcaire (Casas/Soler 2004, 197-228, amb uns 30 m² aprox.); de Puig Rodon, a Corçà (Casas 1986, 17-25, amb uns 23 m² aprox.) o de Vilarenys, a Vall-llobrega (Cajas et al. 2002, 195-199, amb uns 40 m² aprox.) i que, per contra, s'acosta més als càlculs d'altres vil·les amb una edificació residencial més potent, com ara la Quintana, a Cervià de Ter (Palahí/Vivó 1996, 105-116, amb uns 70 m² aprox.) o del Pla de l'Horta, a Sarrià (Palahí/Vivó 1994, 157-170, amb uns 75 m² aprox.).

3.3. Espai de culte domèstic

L'atribució funcional dels àmbits de l'edificació residencial es completa amb un darrer àmbit, el larari de la vil·la que, per les seves característiques particulars, hem volgut diferenciar de la resta d'estances de la casa (fig. 3, àmbit 32). La interpretació es fonamenta en el fet que durant l'excavació es recuperaren diverses estatuetes de bronze, quatre en total, d'entre 10 i 15 cm d'alçada amb els pedestals corresponents: es tracta d'una representació de Fortuna, de Mercuri, d'un Lar i d'una quarta figura, de la qual en quedaven només uns pocs fragments, d'advocació encara desconeguda (Tremoleda/Castanyer/Roure 1989, 49-69, Castanyer/Tremoleda 1997, 163-175; Castanyer/Tremoleda 1999, 105-112). Per la posició de la troballa hom determinà que, originalment, aquestes s'exposaven en una petita fornícula situada en el mur de ponent de l'habitació, propera a l'angle nord-oest. A banda d'aquestes divinitats, el parament d'aquest espai es completava amb una nansa de bronze pertanyent a un petit moble de fusta, unes poques monedes escampades damunt del paviment de l'habitació i diversos fragments de llànties per a la il·luminació. Malgrat l'absència d'indícis d'altres possibles activitats domèstiques no podem descartar totalment l'ús d'aquest espai per a altres finalitats. La posició del larari, a la zona de més vida de la casa, a tocar el rebost/cuina (àmbit 30) i a prop del menjador (àmbit 33), segueix doncs les pautes de situació que presenten la major part de *lararia* documentats en l'àmbit urbà i també en el rural. Com ja és sabut, a més de la protecció dels habitants de la casa, les divinitats d'aquestes petites capelles eren objecte de cultes i rituals relacionats amb bona part de les festes i celebracions familiars, com ara naixements i casaments i, també, amb moltes activitats relacionades amb el cicle agrícola i dels quals en són testimonis també altres objectes com, per exemple, el petit altaret amb dues llànties laterals trobat a l'interior del rebost.

3.4. Espais d'emmagatzematge i de servei

La troballa de prop de 200 peces de terrissa, així com també alguns objectes de vidre i de metall, a l'àmbit 30 de l'ala nord (fig. 3) va permetre interpretar, d'ençà el primer moment, aquest estança amb el rebost de la casa (Castanyer/Tremoleda/Roure 1990a, 157-191). Aquest espai, amb unes dimensions més grans que la resta, tenia una superfície d'entorn a uns 40 m², i servia doncs per desar els atuells necessaris per a les diverses

activitats domèstiques, per guardar també les provisions i, probablement també, per a cuinar (Castanyer/Tremoleda 1999, 64-73, fig. 45-62). La porta d'entrada, centrada en relació a l'eix de l'habitació, era també més gran que la de la resta d'habitacions de la casa. Malgrat que l'excavació no va poder individualitzar un espai específic per a la cuina o base dels fogons és molt probable que també servís ocasionalment de cuina, tal com demostra la presència de dos trespeus de ferro penjats en una de les parets de l'estança. Les peces estaven dipositades damunt d'unes banquetes fetes d'obra que hi havia al peu dels murs perimetrals, endreçades acuradament segons les seves característiques i funcionalitat: estris de cuina, per a la preparació d'aliments, estris d'il·luminació, vaixel·la de taula, d'emmagatzematge, etc. Els estudis paleocarpològics permeten establir, fins i tot, el contingut específic d'alguns objectes: olives, cereals, fruits secs, etc. A més de les informacions relatives a l'*instrumentum domesticum*, que tractarem de forma específica a la segona part d'aquest treball, l'excavació del rebost ens proporciona un coneixement directe sobre les condicions de vida en un establiment rural modest com Vilauba.

Dins aquests grup d'espais destinats a l'emmagatzematge o als serveis domèstics hi incloem també les tres estances situades a l'extrem sud de la galeria oest (fig. 3, àmbits 49, 76 i 77). La seva planta presentava nombrosos indicis de modificacions i reformes fetes al llarg de la seva història. Malgrat que en realitat no disposem d'elements arqueològics concloents en relació a la seva funcionalitat específica, tant les seves dimensions, que són més grans en comparació a les estances d'ús clarament residencial, com la seva posició dins el conjunt de l'edificació, en una zona clarament diferenciada i en alguns casos comunicant directament amb el pati, ens fan inclinar vers aquesta interpretació funcional.

4. EL CONJUNT RECUPERAT AL REBOST DE VILAUBA

L'estudi de l'important conjunt de materials recuperats a l'interior dels diversos àmbits afectats per l'incendi de final del segle III, especialment els àmbits 30, 32 i 33, pren un valor considerable si tenim en compte que ens proporcionarà de manera sincrònica l'*instrumentum domesticum* que estava en ús a la vil·la en aquest moment precís.

La publicació d'algun d'aquests àmbits individualitzadament, per l'interès i el valor de les seves troballes, (Castanyer/Roure/Tremoleda 1988, 50-57; Tremoleda/Castanyer/Roure 1989, 49-69; Castanyer/Tremoleda 1997, 163-175), així com la publicació monogràfica de tot el sector (Castanyer/Tremoleda 1999), fa que sigui fàcilment consultable tant les característiques dels àmbits com la composició del material que s'hi va exhumar. Això permet que ens poguem centrar en la cultura material recuperada a l'interior de l'àmbit 30 –agrupada en les UE-521, 523, 531, 557– i, a partir d'aquesta, realitzar una sèrie de consideracions, tant del material en si mateix com de la seva distribució en l'espai i del seu ús en tant que estava a disposició del grup social que habitava i treballava a Vilauba.

Aquest conjunt estava format per un ampli repertori que totalitzava un mínim de 192 individus ceràmics, als quals cal sumar les peces de vidre i els estris de bronze i ferro. La composició i les característiques d'aquest conjunt va permetre identificar l'espai com el rebost de la vil·la. Dins aquest àmbit, la major part del material està format per peces de ceràmica (fig. 1). L'anàlisi d'aquest material serà la part principal sobre la qual es centrarà aquesta part del treball. Primer farem un ràpid recull de la seva tipologia, aspecte que ja ha estat desenvolupat extensament en altres llocs (Castanyer/Tremoleda/Roure 1990, 164-185; Castanyer/Tremoleda 1999, 189-196, lám. 47-55), i l'objectiu principal d'aquest estudi es centrarà en l'aspecte funcional dels atuells. Un grup a part el forma el conjunt monetari

trobat a l'interior del rebost.

Finalment, avançarem que si prenem en consideració els àmbits privats, usats com a habitacions o dormitoris de la part de residència, juntament amb el repertori de l'instrumentum, especialment el que servia per a menjar, podem avaluar en un grup d'entre dotze i quinze persones les que residien a Vilauba a la fi del segle III dC.

4.1. La tipologia del conjunt ceràmic

El conjunt de ceràmica està format per diverses categories (fig. 6). En primer lloc, cal diferenciar entre ceràmiques d'importació i ceràmica de producció local. Les primeres són totes de procedència africana, tot i que cal distingir entre ceràmiques fines i ceràmiques africanes de cuina. Les llànties per la seva especificitat les considerem un grup propi, tot i que la seva procedència és també africana. Per altra banda, la ceràmica de producció local és el grup que aporta un major nombre d'individus, ja que en aquest apartat trobem diverses produccions elaborades amb tècniques diferents: la ceràmica comuna oxidada i la ceràmica de cuina. Per altra banda, els *dolia*, com a grans recipients d'emmagatzematge, es consideren a part. Les àmfores, finalment, tot i que són envasos de transport de productes, s'usen també com a recipients de cuina.

En canvi, no considerarem aquí els elements ceràmics que pertanyen a la part estructural de l'edifici, especialment elements de construcció i de la coberta.

4.1.1. Ceràmica africana d'importació.

4.1.1.1. Les importacions africanes fines (fig. 11, 8).

En aquest apartat disposem només d'una peça, però es tracta d'un element excepcional, una gerreta tancada amb decoració aplicada produïda a la zona tunisiana d'El Aouja (Castanyer/Tremoleda/Roure 1990, 168-170, fig. 12; Castanyer/Tremoleda/Roure 1990, 80-92).

És una gerra definida per A. Carandini com a produccions C1-C2, si bé altres investigadors de la ceràmica africana també l'havien individualitzat, com és el cas de J. W. Salomonson, que la defineix com A/C o de L. W. Hayes que l'anomena C (Atlante 1981, 147-176; Hayes 1972, 289; Salomonson 1968, 80-154).

Malauradament, només se'n va poder recuperar una part, ja que va quedar esclafada i afectada per l'acció del foc. L'estat de conservació i el nombre de fragments recuperats només ens permeten d'identificar les restes d'aquesta peça amb la forma Salomonson I/Hayes 171/Atlante I, tav. LXXIV, 1; CXLI, 4, per les característiques del peu, la nansa i part de la seva decoració. Es

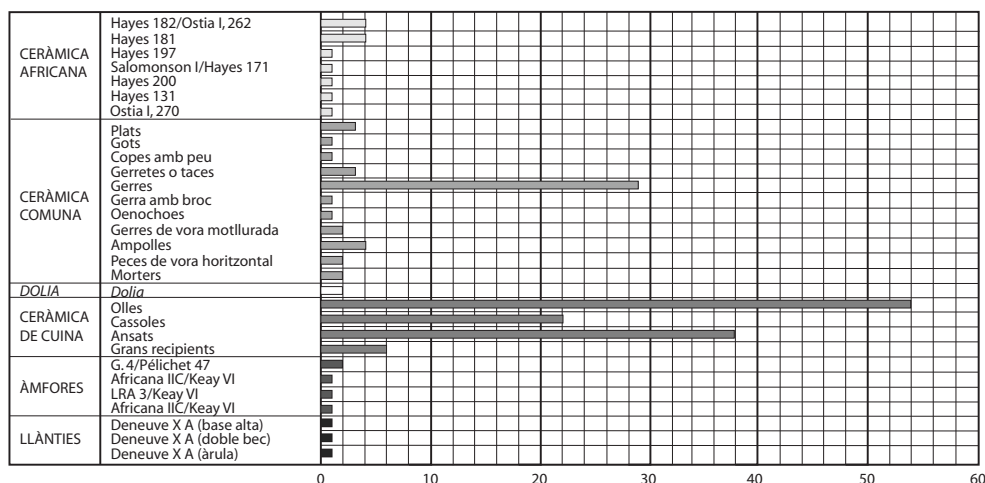

Figura 6. Gràfica que mostra la tipologia del conjunt ceràmic trobat al rebost de Vilauba.

tracta d'una gerra amb el cos piriforme i la boca estreta. La vora és molt petita, de secció triangular i lleugerament exvasada. A partir de la vora, la paret es va eixamplant progressivament fins a obtenir forma de pera, una mica més avall de la vora hi ha un petit llistó o una incisió poc marcada. Són gerres amb un fons alt i el peu ben marcat i lleugerament inclinat; un petit ressalt marca la unió entre la paret externa i el peu. Tenen una sola nansa, vertical i en forma de cinta, que es situa a la part més ampla de la peça.

L'argila és de qualitat, molt fina i depurada, que permetia elaborar unes parets molt primes, de 2 o 3 mm de gruix. El vernís és igualment molt fi i forma una cobertura brillant i no gaire ben adherida, de color taronja clar. El so dels fragments és metàl·lic, fruit d'una bona cocció. La part més difícil de restituir és la de la seva decoració, ja que se n'han conservat poques restes i és pràcticament impossible saber l'escena global que es desenvolupava en el vas.

La cara superior de la nansa està ocupada per una decoració vegetal de fulla de palmera, amb traces obliqües que sorgeixen d'un llistó vertical central. La decoració de les parets del vas estaria separada mitjançant unes palmetes allargassades i disposades verticalment. Aquestes definirien els diversos registres, a l'interior dels quals es desenvoluparien altres motius de decoració aplicada, que en el nostre cas ha estat impossible d'identificar.

Pel que fa a la cronologia d'aquest exemplar, s'accepta la donada inicialment per J. W. Salomonson, que la situa entre el 200 i el 280, encara que molt probablement s'hauria de situar cap a mitjan segle III, en un moment de pas entre la t. s. africana A i la C. Es tracta, doncs, d'una de les poques peces del rebost amb un valor cronològic clar, ja que com veurem, moltes de les ceràmiques són de producció local o d'ús comú i amb poca precisió cronològica. Així doncs, aquestes formes tenen uns límits cronològics força ben definits. Podem assenyalar, per exemple, el cas d'una forma d'El Aouja que duu com a decoració la impressió d'una moneda de Gordià III i que aporta una cronologia que va del 238 al 244. Gran part d'aquesta producció s'ha de situar al segle III (Atlante 1981, 147).

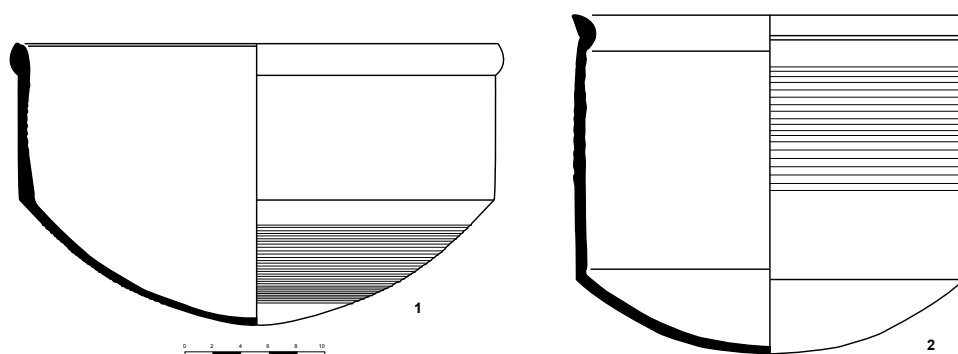
En general, podem dir que el tret més característic de la ceràmica d'El Aouja és la seva decoració feta amb relleus aplicats, ja que la major part de formes d'aquesta producció imiten altres recipients fabricats en material no ceràmic, ja sigui vidre o bronze, encara que també pot copiar formes de ceràmica de parets fines o de la mateixa t. s. africana A i C. Aquesta decoració pot ésser feta amb rodeta o a motlle. Els motius decoratius fan referència sobretot a escenes del circ o de l'amfiteatre, així com també a escenes de la vida religiosa (culte a Mitra i al Cristianisme). Aquest tipus de decoració tant específic va permetre a J. W. Salomonson d'adonar-se que alguns d'aquests vasos havien estat fabricats per a una funció molt concreta, la de celebrar els Fasti esportius de famílies o associacions que usaven animals salvatges i d'equips de *venatores* organitzats per competir en el circ o l'amfiteatre (Salomonson 1960, 49-50; Sanmartí 1980, 409-416).

Pel fet de ser formes tancades, fràgils i poc aptes per al transport, la seva difusió va ser extraordinàriament reduïda i se'n troben molt pocs exemplars fóra del lloc d'origen, per tant, s'exportaren de manera molt limitada al Mediterrani occidental.

4.1.1.2. Ceràmica africana de cuina.

En aquest període avançat de l'època altimperial, la ceràmica de cuina africana, pel seu baix cost i la fabricació industrial, arriba massivament al territori, especialment al costaner, i s'utilitza com a ceràmica de cuina i algunes formes com a vaixel·la d'ús domèstic, arribant a desplaçar les

Figura 7. Cassoles produïdes en ceràmica africana de cuina.

produccions locals o regionals que realitzaven aquestes funcions. Cal dir també que aquest ús condiciona la poca varietat formal del seu repertori i el manteniment dels seus trets principals amb una evolució poc perceptible dels seus tipus. D'aquesta producció, al rebost de Vilauba n'hem documentat les formes següents:

- Cassoles (fig. 7). Aquesta forma inclou diverses variants que van des de cassoles a soperes i que poden oferir un ampli repertori segons la secció de la seva vora, base, etc., encara que presenten en general uns trets comuns pel que fa a la seva concepció tipològica i funcional. Són recipients alts, amb el llavi ben marcat, aplicat i amb perfil d'ametlla i fons estriat. Sembla, si bé és difícil establir una línia clara d'evolució, que hi ha un progressiu allargament de la vora (així, per exemple, en les primeres formes el llavi està ben marcat, buscant gairebé un pla horitzontal, mentre que en les formes més avançades el llavi és pràcticament vertical i esdevé una continuació de la paret de la cassola).

A Vilauba hem pogut refer diferents individus que reflecteixen petites diferències formals entre sí. La primera que cal comentar és la coneguda amb el nom de cassola de vora ametllada (fig. 7, 1), nom que descriu la secció del llavi, que està enganxat a la paret. En la seva part superior mostra una petita acanaladura o solc, que pot estar més o menys marcat segons els casos i que servia per a l'encaix d'una tapadora. Són peces de dimensions considerables, ja que el seu diàmetre arriba als 45 cm. Com ja hem dit formen servei amb els plats/tapadora. Degut a que moltes d'aquestes peces estan cremades es fa molt difícil de poder precisar el nombre d'individus que hi hauria en el magatzem en el moment de la seva destrucció.

Una patina de color gris cobreix la paret externa i el llavi, molt ben adherida; en algun cas, aquesta patina pot estar disposada en bandes paral·leles horitzontals. La paret de la cassola és vertical i a partir de la carena, el fons del vas és bombat i estriat, encara que les estries no arriben fins al final.

Correspon a la forma Hayes 197/Ostia III, 267 B/Atlante I, tav. CVII, 6-7/Aguarod, fig. 79, 5. Cronològicament abasta un període molt ampli: l'únic que podem dir és que arriben amb certa abundància a les costes occidentals de la mediterrània a partir del segle II, encara que algunes podrien arribar abans, i la seva comercialització arribaria fins al segle IV o inicis del segle V, encara que aquí el més normal és trobar-la en contextos del segle III, més tardans que la variant Ostia III, 267 A.

Una peça que presenta una lleugera varietat respecte les cassoles de vora ametllada és la que trobem a la fig. 7, 2. Es tracta d'una cassola amb la vora ben marcada per la part interior, mentre que en la banda externa manté pràcticament la verticalitat de la paret (només té una lleugera inclinació cap a l'exterior) i de la qual es separa amb un petit graó. És un recipient alt, amb les parets rectes i fons bombat separat per una carena

angulosa i ben marcada.

Aquesta forma no és gaire freqüent en els estrats de funcionament del primer edifici, ja que només hem trobat una o dues variants de la mateixa forma i encara de manera fragmentada (Castanyer/Tremoleda 1999, fig. 156). La reconstrucció d'aquest exemplar permet d'obtenir la forma completa. No s'observen restes de pàtina i la paret externa és estriada. El més difícil de precisar és la datació, si no fos pel context d'on procedeix, ja que paral·lels de llavis amb idèntica secció no n'hem trobat (degut sobretot a la forma arrodonida que presenta per l'interior; tot i així, la podem classificar com de la forma Ostia I, 270/Atlante I 1981, 220, tav. CVIII, 2/Aguaard, fig. 73, 1.

Aquestes cassoles no tingueren una difusió gaire extensa i, per tant, no es pot associar a contextos clars: sembla que és l'evolució de formes més antigues i que tenen el llavi més marcat i exvasat, com és el cas de la forma Hayes 198 (Hayes 1972, 210). Aquest mateix autor pensa que les variants més avançades s'han de situar al segle III. A Ostia no apareix en contextos posteriors a mitjan segle III; a la Tarraconense, en canvi, i en concret a *Pompaelo* i *Caesaraugusta*, s'ha documentat en nivells del segle IV.

- Plates (fig. 8, 2, 4-6). La producció de ceràmica africana de cuina més abundant que trobem al rebost és la plata de servir, que també devia ser usada com a paella per fer coques sense llevar. Es coneix segons les diferents tipologies com Lamb. 9 A/Hayes 181/Atlante I, tav. CVI, 3-4/Aguaard, fig. 56-57. Es documenta en contextos del segle II fins a final del IV o inicis del V, tot i que Hayes precisava entre la segona meitat del segle II i la primera meitat del segle III. Aquesta forma es degué exportar en gran quantitat, ja que la seva presència és considerable en els jaciments de casa nostra. Són uns plats de paret convexa, no gaire alta, inclinada lleugerament cap a l'interior, amb el fons pla o una mica elevat en la part central. En total s'han restaurat quatre exemplars, encara que probablement se'n podran restituir una o dues peces més. D'aquestes quatre, tres presenten el peu pràcticament pla, mentre que una d'elles el té lleugerament entrat i marca l'existència de la base. La banda patinada és visible a l'exterior de la vora i, en alguns casos, pot ocupar tota la paret. A la paret interna tenen aplicat un vernís o engalba de color vermellós, fosc i en la superfície presenta algunes rugositats que recorden les de la t. s. africana A (tipus A2). Els diàmetres són superiors als 40 cm.

- Plats/tapadora (fig. 8, 1 i 3). Són peces que podien ser usades indistintament com a plats o tapadores i formen servei amb els plats sopers, mentre que un altre tipus de tapadora (Hayes 197) s'associa correntment amb les cassoles de pàtina cendrosa. A Vilauba se n'han trobat, com a mínim, quatre individus complets, apilats sobre les plates descrites anteriorment, dels quals, dues peces tenen un diàmetre d'entorn dels 43 cm, i s'han restaurat completament. Són ben evidents dos cercles incisos a mitja alçada de la paret externa. Les peces de Vilauba han de correspondre a una etapa relativament avançada dins aquesta producció, ja que tenen un llavi molt desenvolupat i doblat cap enfora (no com les primeres produccions, en que aquest no és més que la perllongació de la paret del vas) i un fons completament arrodonit, que demostra la inexistència de pom o base. Si bé la seva cronologia és difícil d'afinar, podem dir que són les formes típiques del segle III, de les quals en tenim nombrosos paral·lels a casa nostra (Nolla/Casas 1984, 110; Casas/Nolla 1993).

Tipològicament els exemplars de Vilauba els hem de classificar com a Hayes 182/Ostia I, 262/Atlante I, tav. CV, 3/Aguaard fig. 52, 4. Es tracta d'una forma amb una llarga pervivència, ja que comença a produir-se a

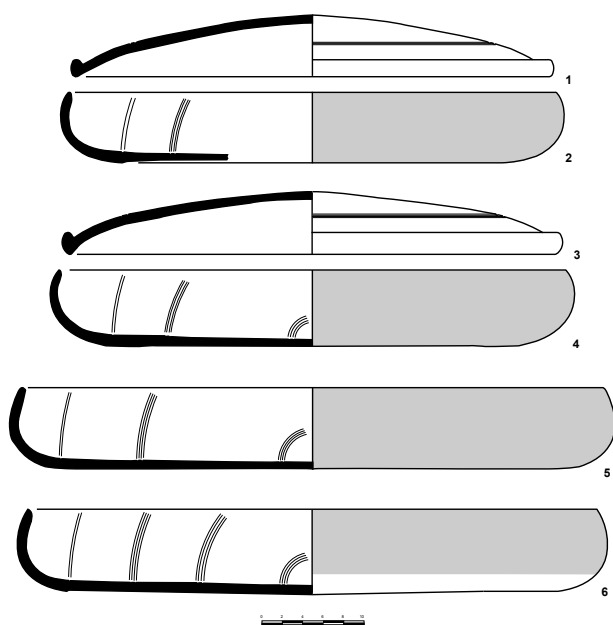

Figura 8. Plates i tapadores en ceràmica africana de cuina.

tipus Hayes 131/Aguarod, fig. 90, que sol aparèixer en contextos no posteriors a la fi del segle II. És una tassa de forma ovalada o globular que recorda algunes produccions en parets fines, de vora exvasada i peu en forma de pom invertit, amb una sola nansa en forma d'orella que es troba a la zona alta del cos, amb diferents motllures. Apareix en contextos del segle II (Almagro 1955, fig. 257, 8 i 9; Casas 1989; Nolla/Castanyer/Casas 2008, fig. 4).

4.1.2. Les llànties.

Les llànties trobades al rebost, si bé són minoritàries respecte el total, cal dir que es tracta de tres peces excepcionals i que aporten dades cronològiques d'interès. Podem considerar-les com llànties plàstiques, que presenten singularitats i que només es documenten ocasionalment en els nostres jaciments. Es troaven agrupades en l'angle nord-est, molt afectades per l'intens incendi que va destruir l'àmbit del rebost.

- Variant de la forma Bussière E I 2 (fig. 10, 1; 9). El primer exemplar és una llàntia amb dos becs contraposats i rematats amb unes volutes poc desenvolupades, entre les quals hi ha una espina que segueix un lleuger canal en direcció a la metxa. La part inferior del bec té també una decoració d'espina estilitzada i amb línies radials a la base. El cos té forma de carbassa. Està dotada de dues nanses a la part superior per mantenir el llum en suspensió. De més interès és la signatura incisa situada a la base, *PULL AENI*, que indica una fabricació africana en un taller que estigué actiu entre els últims anys dels Antonins fins als Sever. Aquesta cronologia és força anterior a la formació de l'estrat en el qual fou trobada la llàntia (Castanyer/Tremoleda/Roure 1990, 172, fig. 13, 1; Castanyer/Tremoleda 1999, 287, fig. 177; Casas/Soler 2006, 224, G1425).

- Làmpada de peu alt, forma Bussière E I/ grup X-A de Deneuve (fig. 10, 2; 9). Una altra de les llànties del rebost correspon a una làmpada de peu alt, formada per un pedestal en forma de columna i peu cònic, a l'extrem superior del qual s'hi afegí una llàntia del tipus corrent a l'època. Aquesta es pot classificar com de la forma Bussière E I (175-250) o bé dins el grup X-A de Deneuve, que apareix a la primera meitat del segle II i que perdura fins

finals del segle I, però els tipus propers es troben en època antoniniana i més sovint severiana fins al segle IV o inicis del V. La seva evolució s'observa gràcies a un progressiu engruiximent del llavi i per la pèrdua de la base si funciona com a plat o del pom si s'utilitza com a tapadora (Atlante 1981, 213).

- Olla monoansada (fig. 14, 3). Olla o ansat de dimensions mitjanes i forma ovalada, amb la paret superior del cos estriada, sota la vora exvasada, nansa alta en forma d'orella i peu circular en forma de pom invertit. S'identifica amb el tipus Hayes 200/Aguarod, fig. 91-92, amb una cronologia de segle III, no obstant, apareixen pervivències d'aquesta forma fins al segle IV.

- Tassa (fig. 11, 7). La darrera forma documentada és una peça petita i arrodonida,

Figura 9. Aspecte de les llànties, dedicades a la il·luminació de l'ambient, una vegada completada la seva restauració.

a començaments del segle III (Deneuve 1969). Es caracteritza, bàsicament, pel seu bec, que esdefineix com una evolució del tipus IV de Deneuve, amb una banda ampla i plana i el *rostrum* allargat i amb unes volutes molt esquematitzades. Els paral·lels més propers de peu alt que coneixem procedeixen d'Empúries, tot i que les llànties són més antigues i amb decoració floral (Casas/Fuster 2006, 224, G1421 i G1422).

La figura, que decora el disc possiblement correspon a Apol·lo músic o a una musa. Apareix en posició frontal, vestida amb el *peplos* i amb una lira a la mà esquerra. Coneixem alguns exemples amb un motiu similar (Bailey 1988, Q. 2376, 2377 i Q. 2431) encara que, en aquests darrers, la disposició de la figura és més sinuosa.

L'espatlla presenta un motiu decoratiu vegetal, definit per una successió de fulles d'acant triangulars. Les característiques morfològiques generals de la llàntia, així com també la seva decoració, són habituals en les produccions d'aquest tipus (Deneuve 1969, làm. XCV, núm. 1050, 1051, 1052). Una peça idèntica es data entre el 175 i el 250 (Bailey 1988, 190, làm. 15, Q. 1718).

El pedestal està dividit en dues franges decorades, cadascuna de les quals ocupa la meitat de la superfície. La superior presenta una faixa de línies incises obliqües, mentre que la inferior està adornada amb uns solcs, també incisos, verticals. La base del tub és cònica, decorada, igualment, amb línies incises obliqües i en zigues-zagues, formant cinc faixes, l'última de les quals és reservada (Castanyer/Tremoleda/Roure 1990, 172; Castanyer/Tremoleda 1999, 283-284, fig. 174). Tant la llàntia com el suport foren realitzats amb

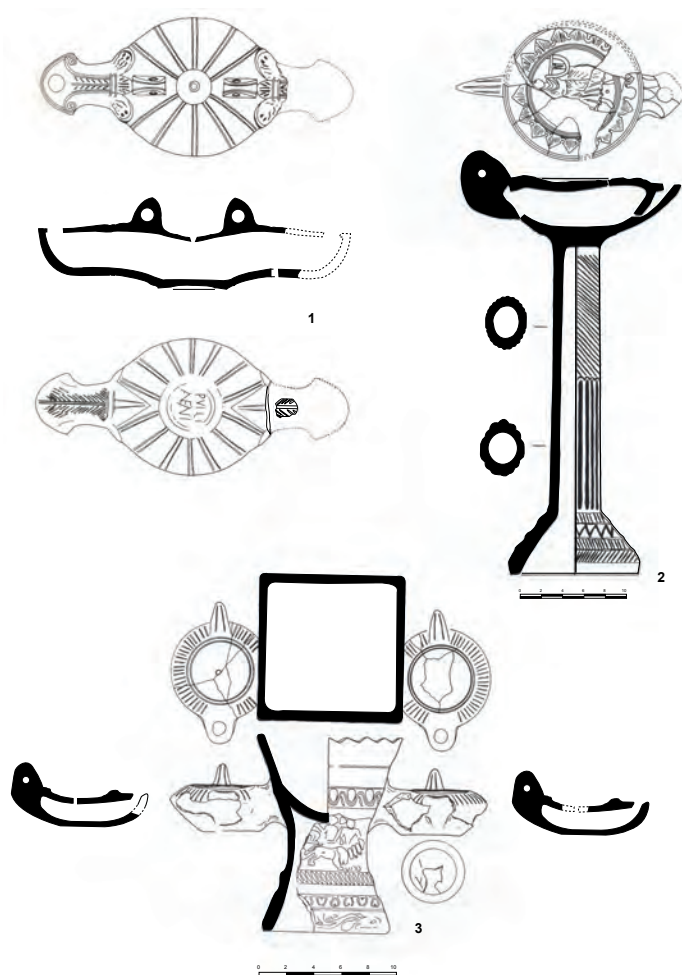

Figura 10. El conjunt de llànties trobades al rebost de Vilauba.

motlle, els punts d'unió dels quals són encara visibles a la superfície del tub.

Tot i que coneixem alguns paral·lels de llànties amb una base tubular (Bailey 1988, vols. 2 i 3, làm. 39, Q. 1101 i làm. 54, Q. 2244), la troballa d'aquest objecte d'il·luminació ha de considerar-se, en aquestes contrades, poc habitual. Els paral·lels més propers de peu alt que coneixem procedeixen d'Empúries, tot i que les llànties són més antigues i amb decoració floral (Casas/Fuster 2006, 224, G1421 i G1422).

- Àrula per a il·luminació (fig. 10, 3; 9). La peça més interessant del conjunt de llànties del rebost de la vil·la i, alhora també més espectacular, és una *arula* de terrissa de procedència nord-africana (Castanyer/Tremoleda/Roure 1990, 172-174, fig. 176). L'*arula* de Vilauba consta d'un cos central de forma troncocònica i base quadrada realitzat a partir de dos motlles. Tot i que es trobava en molt mal estat, hem de remarcar que dues de les seves cares anaven decorades amb relleus, malgrat haver-se'n conservat només una. En aquesta s'hi observen, en la part superior dues faixes llises i una altra, a sota, decorada amb oves. El coronament és denticulat i la base, que és lleugerament cònica, està decorada amb unes faixes de línies obliqües en relleu i motius vegetals. En algunes parts eren visibles encara les restes d'un vernís de color roig-ataronjat, molt perdut (Castanyer/Tremoleda/Roure 1990, 172).

L'*arula* sosté dues llànties de la forma X 2 de Deneuve, que es daten entre finals del segle II i el primer quart del segle III (Casas/Fuster 2006, 224, G1424). Són de banda ampla i inclinada vers l'exterior, amb una decoració de línies incises paral·leles que emmarquen el disc, que es separa de l'espalla per dues motlles o anells. El *rostrum* és curt i arrodonit i està delimitat per una línia horitzontal. El fons de la llàntia situada al costat dret conservava encara les traces d'una marca incisa, avui completament il·legible.

Pel que fa a la decoració, la part més interessant és l'escena figurada en relleu situada a la part frontal. Es tracta d'una quadriga tirada per lleons, amb uns personatges al fons, un dels quals podria correspondre a Cíbele (Vermaseren 1977). Es tracta d'un culte oriental, de caràcter agrari, destinat a assegurar les bones collites, el ramat i la descendència familiar (Ruiz de Arbulo 1996, 124). De vegades, l'escena pot tenir una configuració diferent a l'esquema que segueix l'*arula* de Vilauba, amb la divinitat en posició frontal, enmig de dos lleons, també de cara, i Atis a la seva esquerra (Bonnet 1988, 60, núms. 2 i 3).

La mitologia grega considera Cíbele com una encarnació de Rea, mare de Zeus i de la resta dels fills de Cronos (Grimal 1963). Cíbele és la gran deessa de Frígia, representada com la Mare dels Déus o la Gran Deessa. El seu poder s'estén sobre la naturalesa, de la qual ella en personifica la potència vegetativa.

L'escena pot interpretar-se com la culminació del mite de Cíbele i Atis quan la deessa, després d'haver reconquerit al seu amant, el passeja sobre un carro tirat per lleons (Ruiz de Arbulo 1996, 122). En coneixem un paral·lel idèntic a Sabratha, molt probablement sortit del mateix taller (Vermaseren 1977, vol 5, núm. 59, pl. XXIV; Joly 1974, làm. XXXIII, núm. 844), en aquest cas, però, sense les dues llànties laterals.

En el fons del British Museum es conserven altres exemples d'*arulae*, un amb una llàntia a la part frontal, de procedència itàlica (Bailey 1988, làm. 44, Q. 1125) i una segona peça de procedència africana però, possiblement, de manufactura itàlica.

4.1.3. Ceràmica de producció local.

En aquest apartat hi trobem la major part dels materials ceràmics

recuperats durant l'excavació de l'habitació. Hem de dir que el repertori formal és relativament reduït. L'estudi de les ceràmiques comunes fins fa ben poc presentava una sèrie de problemes que darrerament han quedat una mica atenuats. Un dels principals era que el seu estudi no aportava gaires precisions cronològiques, pel fet de no existir un cos tipològic clar; aquest aspecte s'ha treballat en els darrers decennis, tant a nivell local (Casas et al. 1990), com en àmbits més globals (Bats 1996). La troballa de conjunts ceràmics tancats de producció local, amb formes senceres, com a Vilauba, és molt important, ja que permet de conèixer les diverses formes que s'utilitzaven sincrònicament en una vil·la romana.

Aquesta manca de definició cronològica i tipològica es combinava amb una difusió poc àmplia, fruit de ser produccions destinades a un mercat local o regional. El fet que es tracti de ceràmiques destinades a un ús domèstic fa que, per qüestions funcionals, presentin molt poca evolució morfològica. Per al seu estudi prendrem en consideració bàsicament unes diferenciacions a partir de la tipologia i, de retruc, funcionals, ja que estan condicionades per les diverses utilitats a les quals estaven destinades.

4.1.3.1. Ceràmica comuna de taula

- Gerres (fig. 12, 1-2, 5; fig. 13, 1-2). Entenem per gerres els recipients que tenen una obertura força ampla i que poden tenir una o dues nanses. Són de mesures variables i tenen perfils globulars o ovalats. Aquests recipients servien per a contenir líquids, aigua i vi, i formarien part del servei de taula.

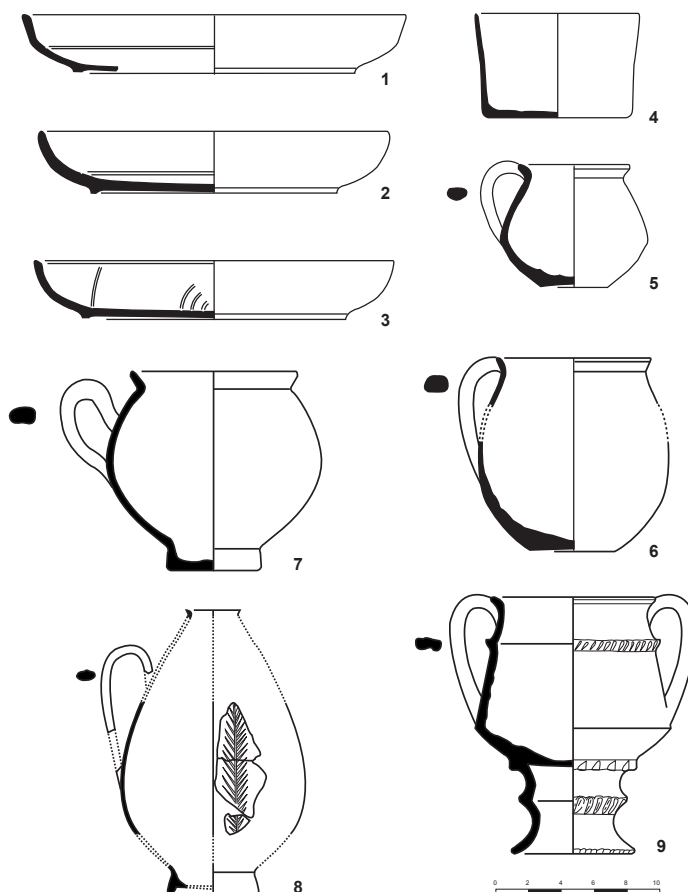
Les argiles són de color beix, molt ben depurades i dures, amb un so metàl·lic que recorda les ceràmiques comunes ibèriques, producte d'un bon decanat de l'argila. El desgredant és de puntets blancs i la coccio de tipus oxidant.

Els exemplars de majors dimensions tenen el fons umbilicat o bombat cap a l'interior, mentre que els menors tenen la base plana o el peu lleugerament marcat, anular. Tenen una forma ovalada, amb una carena més o menys marcada, a excepció de la peça de la fig. 13, 2, amb una de les parets plana. El coll és curt, la vora exvasada i el llavi poc ressaltat, que esdevé la continuació de les parets del vas; els diàmetres de boca són amples, mitjans o petits (fig. 12, 1-2 i 5). Tenen una sola nansa, plana i ampla, amb dues o tres motllures. Arrenquen de l'espatlla i van a parar a la part superior de la vora.

Les decoracions són gairebé inexistents i es limiten a algunes línies incises horitzontals, més o menys amples i més o menys profundes, realitzades sobre la paret o espatlla del vas.

- Gerra amb broc (fig. 13, 3). Un altre recipient destinat a contenir i servir líquids. Posseeix un diàmetre de boca gran, vora exvasada i una nansa, però la característica més notable és el broc que té enfront de la nansa i que

Figura 11. Repertori de les ceràmiques dedicades a menjar i beure.

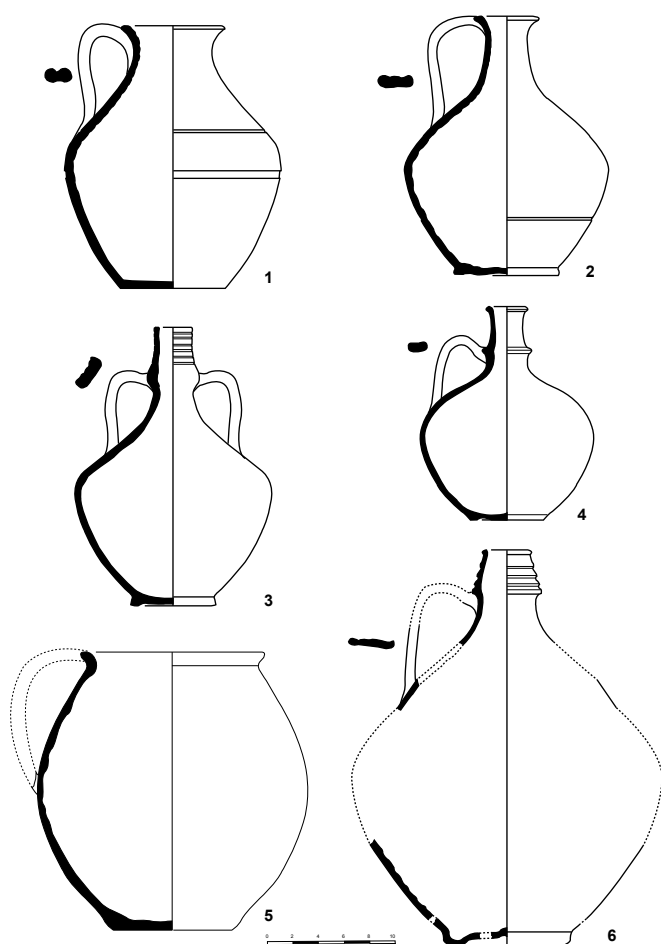
demostra clarament la seva utilització com a contenidor d'aigua o vi. La base, ampla, té el peu lleugerament marcat i el fons bombat.

- Ampolles (fig. 12, 3-4 i 6). Es tracta de recipients de boca estreta, amb un diàmetre més petit que les gerres, amb una o dues nanses, el coll estret i el cos ovalat o esfèric. Tenen dimensions variables, però en qualsevol cas inferiors a les del material anteriorment comentat. Formen part de la vaixel·la de taula i servien normalment per abocar el vi al got (Carandini et al. 1985, 21).

Les argiles documentades van des d'un color beix fins al vermell; dures i depurades, amb puntets de mica brillant i de calç. Utilitzen igualment la cocció oxidant. Les bases tenen el peu ben marcat i el fons és pla (només en un cas és bombat cap a l'interior). La paret i l'espatlla donen una figura ovalada i el coll és recte, llarg i estret. El llavi es destaca mitjançant un engruiximent de la paret. Dos exemplars tenen una sola nansa, mentre que un tercer en té dues. Surten de l'espatlla per unir-se a la meitat del coll. La seva secció és plana i té una o dues motllures.

La decoració es troba sempre a la vora i consisteix en unes línies i motllures horitzontals en degradació (fig. 12, 6). La part d'unió entre la nansa i el coll es marca amb una motllura o un engruiximent de la paret.

Figura 12. Conjunt de gerres i ampolles en ceràmica comuna oxidada.

- Plats (fig. 11, 1-3). Per plat entenem aquell recipient que té una obertura molt gran, major que el diàmetre de la base, amb les parets convexes, arrodonides i inclinades cap a l'exterior. La seva profunditat pot variar, encara que solen ser poc profunds. El peu generalment té forma anular.

Tots els exemplars trobats a Vilauba tenen unes característiques molt semblants, de manera que és possible que es produïssin al mateix taller o en un taller proper. La seva argila és de bona qualitat, de color marró clar o vermellós, fina i depurada, amb un desgreixant de punts de mica brillant i sorra, també té restes de calç. Les dimensions s'agrupen entorn els 25 cm de diàmetre, el peu és molt poc marcat, de manera que el fons queda una mica alçat. La vora esdevé la continuació de la paret i es defineix per l'acabament inclinat d'aquesta. En el fons intern s'hi troben els únics elements decoratius, que es limiten a diferents incisions que dibuixen cercles concèntrics. Juntament amb les grans plates d'importació africana completarien el servei de taula, tot i que aquests tres exemplars són peces d'ús individual.

- Gots (fig. 11, 4). Utensili per beure líquids, de boca circular, perfil cilíndric de parets verticals i base plana, sense peu. En aquest conjunt se n'ha recuperat un sol exemplar. Argila vermellova i poc depurada.

- Tasses (fig. 11, 5-6). Es tracta de petits recipients per a beure líquids (aigua o vi). Tenen un diàmetre de boca petit,

vora exvasada i un cos de forma ovalada o bicònica, amb una sola nansa que va de la vora a la carena, de secció arrodonida amb un solc lleugerament marcat sobre la cara superior. Les bases són planes i sense peu. La seva argila és de color marró clar o taronja, fina i depurada, amb un degreixant de mica daurada i quars, propis de les produccions locals.

- Copa (lâm. 11, 9). Només en tenim un exemplar i, tant per les característiques d'acabats com per les de la forma, cal considerar-la de manera especial. L'argila és de color marró-taronja, molt fina i depurada, uniforme, amb petits puntets brillants, porosa. En la part exterior té senyals d'una aiguada feta amb la mateixa argila, que dóna un aspecte polit a la superfície. Està provista d'un peu alt, amb una línia o carena a la part central que es defineix amb dues concavitats. El cos és de forma cònica i amb una carena a la part baixa. Té dues nanses contraposades amb incisions que arrenquen de la part superior de la carena per unir-se a l'extrem de la vora, que és exvasada i poc desenvolupada. El que més destaca és la seva decoració, incisa i amb motius de cordons i triangles, disposada en bandes o motllures.

4.1.3.2. Ceràmica de cuina

El grup format per les olles, les cassoles i els ansats representa gairebé la meitat del conjunt ceràmic recuperat. En total es trobaren uns 120 individus apilats a tocar el mur sud-oest de l'habitació (les diferents piles estaven ordenades segons les mesures del diàmetre i oscil·laven entre els 3 i 6 individus per pila). L'estudi de tot aquest conjunt ha permès de definir tres grans grups que intentarem comentar seguidament.

- Olles (fig. 14, 3-5). Per olla entenem aquell recipient que té una obertura o diàmetre de la vora inferior o igual a l'alçada de les parets del vas, amb dues nanses contraposades i el fons pla o lleugerament convex. Les parets són ovalades o bicòniques (Carandini et al. 1985, 24). Les argiles són de color marró o vermell, dures i no gaire depurades, ja que sovint tenen grans ben visibles de quars o sorra. Totes elles es realitzaren amb una cocció oxidant i no tenen senyals d'haver anat al foc, tot i que la seva funció principal seria la de bullir i coure aliments. L'espectacular apilament amb que foren trobades sembla demostrar que haurien estat dipositades en aquest àmbit en espera de guardar conserves de vegetals produïts a la vil·la (fig. 16-17). Dins el grup de les olles és possible distingir petites diferències formals, tot i que considerem dominants els trets comuns. Aquestes distincions permeten de diferenciar tres subtipus, dels quals l'olla de parets còncaves i arrodonides és la més freqüent, les nanses van de la vora al cos (fig. 14, 4). Un altre model, de parets més primes i de perfil general més esbelt, de forma bicònica, amb una carena viva, base plana i amb nombroses marques del tornejat. Té dues nanses contraposades que surten de la meitat de la paret, per sobre de la carena i que s'uneixen a la part superior del llavi, de secció

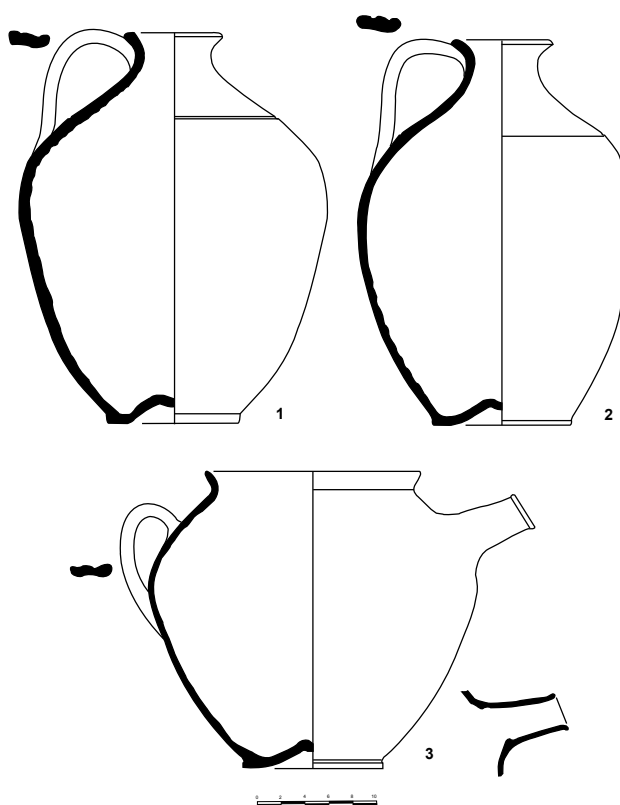

Figura 13. Gerres de ceràmica comuna oxidada, la darrera dotada d'un broc per abocar líquids.

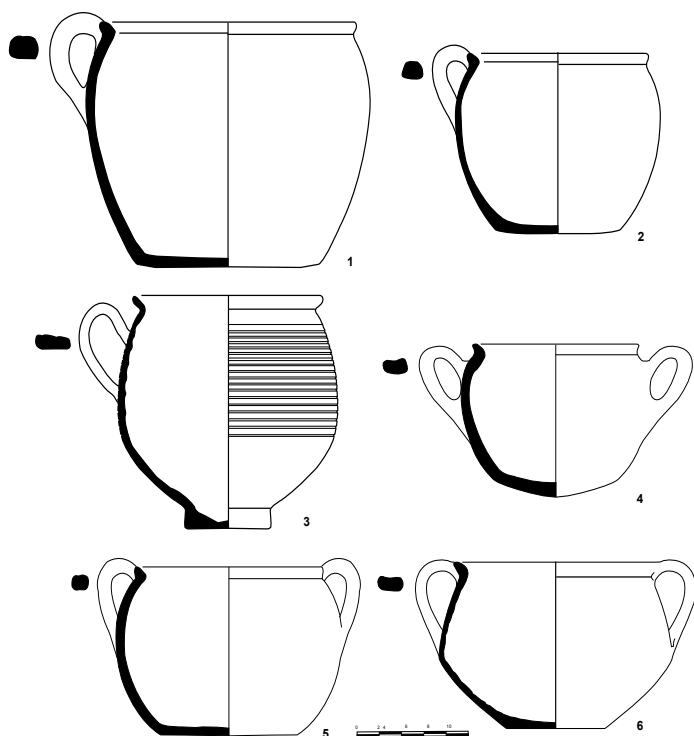

Figura 14. Ansats i olletes fabricats en ceràmica de cuina.

aplanada (fig. 14, 5). Finalment, la tercera variant recorda especialment les cassoles, amb nanses en forma d'orella i fons bombat, però és de dimensions més petites i amb unes proporcions més altes que amples (fig. 14, 3).

- Ansats o tupins (fig. 14, 1-2). El principal element definidor és que es tracta de recipients provistos d'una sola nansa, de secció arrodonida o bé amb una petita incisió en la part externa, que arrenca de la part superior de la paret per unir-se a la vora, amb una corba que supera el pla que marcava la boca. El fons és pla i sense peu. L'alçada és sempre superior a la de les olles, el diàmetre de boca és lleugerament superior a l'alçada de la peça. Per les dimensions generals hem pogut establir l'existència de dos mòduls diferents, un amb un diàmetre de 24 cm i 20,4 cm d'alçada, la qual cosa proporciona una dimensió de 6 a 5, respectivament.

L'altre mòdul és més petit i presenta poca diferència entre el diàmetre de boca, que és de 16 cm, respecte de l'alçada de la peça, de 15,4. Les característiques de la pasta són idèntiques a les de les olles.

- Cassoles (fig. 15, 1-4). Les cassoles amb dues nanses contraposades es defineixen per un diàmetre superior a l'alçada. La paret del vas és convexa, arrodonida, sense carena. Les vores són molt curtes, massisses i exvasades. La nansa, en forma d'orella, que arrenca de la meitat de la paret del vas, va a unir-se a la part inferior de la vora i no supera mai l'alçada de la peça. El fons segueix la inclinació de les parets i pren una forma arrodonida, bombada, dissenyada especialment per anar al foc, ja que reparteix l'escalfor millor que un fons pla. La pasta és grollera amb desgredants ben visibles. Normalment aquests tipus de recipients s'utilitzaven a la cuina per coure aliments. No obstant, servien també per emmagatzemar aliments i contenir provisions. En el nostre cas el fet que no presentin senyals d'haver anat al foc, la quantitat trobada i l'addició de nanses ens fa inclinar per suposar que un ús segons aquesta segona opció seria complementari.

- Morter (fig. 19, 1). Una de les peces més espectaculars, degut a les grans dimensions que presenta, fou un morter trobat a tocar el mur oest de l'habitació. Va aparèixer en part al damunt del mateix enderroc de la teulada, degut al gran terrabestall que devia suposar la caiguda de la coberta. Curiosament, no hem pogut recuperar ni la seva base ni tampoc alguns fragments de la paret i vora, cosa estranya, ja que almenys el fons hauria hagut de quedar sepultat per la teulada. El més destacat d'aquesta peça són les seves dimensions, ja que el seu diàmetre mesura entre 60 i 62 cm. La seva alçada completa, si bé la desconeixem, l'hem restituït projectant la continuació de les parets i deuria estar al voltant dels 30 cm: les parets tenen un gruix d'uns 4 cm. Fins el moment, tots els exemplars que s'havien trobat a Vilauba eren de dimensions molt més reduïdes. Aquests, de forma semblant a un plat, es feien servir a la cuina,

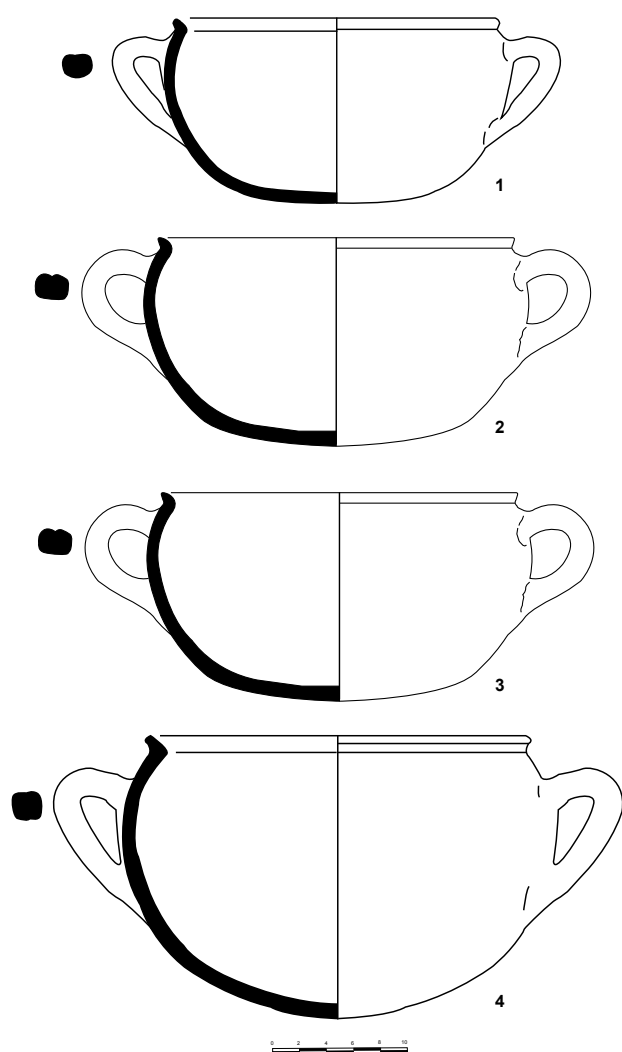

Figura 15. Cassoles de fons bombat elaborades en ceràmica de cuina.

Figura 16. Aspecte global de l'estesa d'olles i cassoles trobada a l'interior del rebost.

Figura 17. Detall de diversos apilaments d'olles buides, suposadament esperant la collita per fer conserva.

per matxacar o triturar aliments o per fer salses i pastes. Per contra, els de dimensions majors, com aquest, molt més profund, de forma troncocònica i més pesant, servien per aixafar i trinxar aliments, com olives, gra, fruits secs, etc. Hem de suposar que en la superfície interna hauria presentat les típiques incrustacions de grans de sorra i petites pedres per facilitar l'acció abrasiva que s'exercia amb la mà de morter. El llavi és força gran i penja uns 10 cm cap a l'exterior; manca també la part de la vora corresponent al vessador, si és que mai en va tenir. L'argila és de color groguenc-verdós, molt dura i amb grans de esgreixant de color negre i marró, recorda molt la de les teules que duen la marca C. OBVLNI i, a tall d'hipòtesi, pensem que podrien haver-se fabricat en el mateix taller.

4.1.3.3. Els grans contenidors

- Grans recipients de cuina (fig. 18, 1-3). Dins l'apartat dels grans contenidors hem d'incloure també una sèrie de recipients que, per les seves dimensions i característiques, no poden ser considerats com a simples olles. Efectivament, les seves mesures, amb uns diàmetres de vora que a vegades superen els 35 cm i amb una alçada també considerable, d'entorn el 32 cm, els fan destacar. Les argiles són de color vermell, encara que també n'hi ha de color gris i tenen un desgredant gruixut de grans de sorra i nòdols

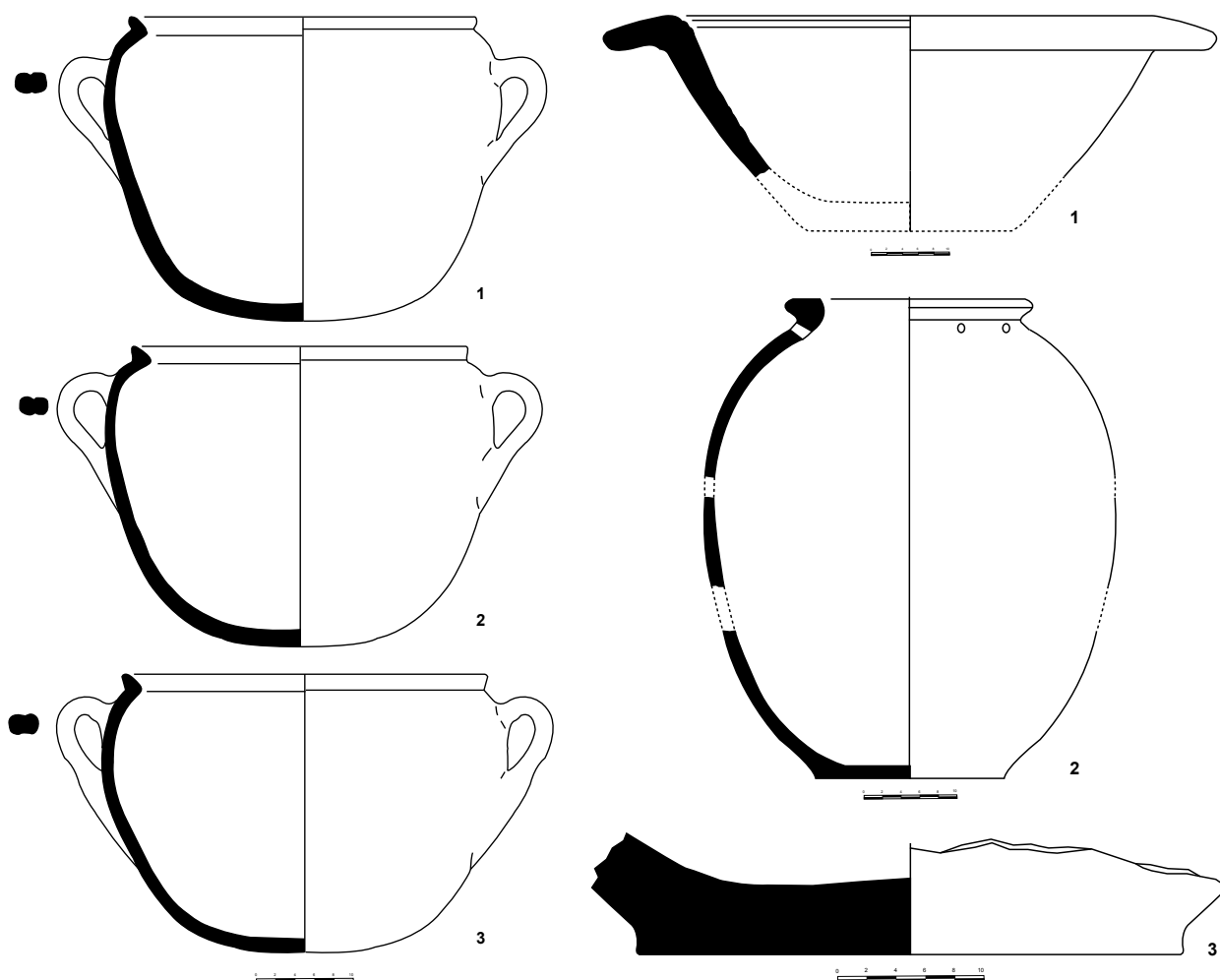

Figura 18. Peces de grans dimensions destinades a l'emmagatzematge d'aliments.

Figura 19. Morter i dolium de mesures mitjanes, juntament amb la base d'un de grans dimensions.

de quars. Les parets són molt més amples i la seva forma és semicircular, amb el fons convex. Els llavis són massissos, curts i tombats vers l'exterior. La nansa arrenca de la paret del vas i va a unir-se a la part superior de l'espatlla, la seva secció és arrodonida, amb una petita incisió central a la part superior i inferior. Evidentment, com a peces funcionals no tenen cap mena de decoració, només podem destacar que en la seva cara interna i externa tenen restes d'un pentinat efectuat en un moment anterior a la cocció. Aquest recipients servien per a guardar provisions, probablement cereals o fruits secs.

- *Dolia* (fig. 19, 2-3). En total es recuperaren dos individus. El primer, reconstruïble, del segon només se'n recuperà la base; possiblement els altres fragments quedaren barrejats amb l'enderroc o en la superfície. Aquest tipus de material normalment s'estudia per la seva funcionalitat, més que per la seva tipologia. De fet, la seva llarga pervivència durant tota l'època romana i la poca evolució morfològica que presenten no permet de dir gran cosa. El més petit amida uns 60 cm d'alçada, les parets pugen força rectes, de manera que la seva part central no és tan ampla com els exemplars de majors dimensions, el perfil general és ovalat. La base és completament plana i té unes parets d'uns 3 cm de gruix. La vora té la superfície interna plana i l'externa convexa. Alguns fragments, que se situen entorn del coll, tenen uns forats que devien servir per posar-hi grapes de plom, l'habitual sistema de reparació de les peces grans (fig. 19, 2). Les argiles tenen un color vermell, amb una gran quantitat de grans de

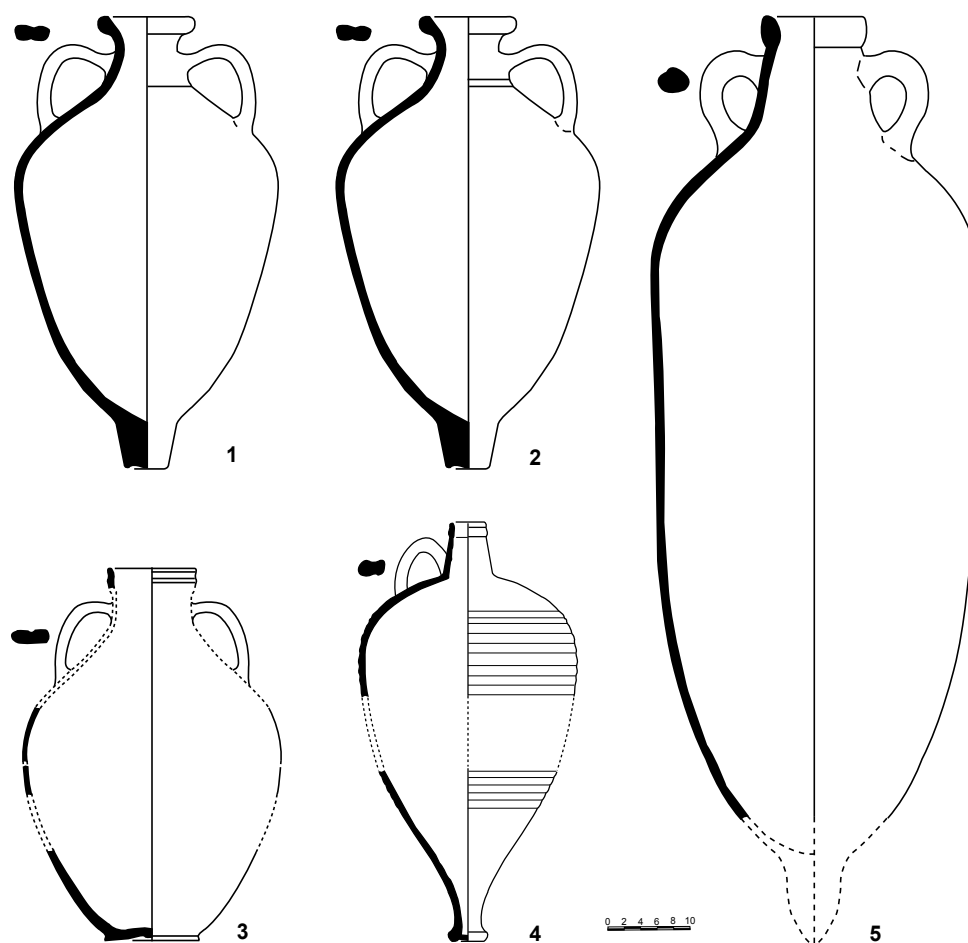

Figura 20. El conjunt amfòric recuperat en l'excavació del rebost de Vilauba.

sorra i quars, la qual cosa facilitava la cohesió, resistència i elasticitat d'un objecte gran i pesant.

Sembla que només els *dolia* petits eren fabricats a torn, mentre que els grans utilitzaven sistemes més sofisticats i complexos, atesa la dificultat de remuntar les parets. Sens dubte devien ser peces cares i això explica que molt d'ells fossin restaurats d'antic. S'utilitzaven per guardar aliments, com olives o cereals i podien anar enterrats a terra, formant part de l'equipament de les vil·les. Tenien una tapa de fusta a la seva boca.

4.1.4. Les àmfores.

En l'excavació del sector nord-oest del rebost es pogueren recuperar diversos fragments d'àmfora que després de les tasques d'identificació i restauració, han permès de veure que es tractava de diverses peces senceres: dues àmfores de procedència mauritana, una de procedència africana, una altra d'oriental i una de base plana, més fragmentària. Respecte el total dels individus de material ceràmic recuperat, les àmfores representen un percentatge molt petit. Algunes tenen una gran importància, ja que juntament amb les ceràmiques fines d'importació ens permeten d'afinar una mica més la cronologia del moment de funcionament i abandó del primer edifici de Vilauba.

- Àmfores de la Mauritània (fig. 20, 1-2). L'excavació de l'àmbit va permetre la recuperació de dos individus complets que en publicacions anteriors hem assimilat al tipus Gauloise 4, però, ni pel que fa al tipus ni pel que fa a la composició de la pasta creiem que es pugui mantenir.

Són unes àmfores de dimensions reduïdes (al voltant dels 60 cm d'alçada) i es caracteritzen per tenir un cos globular en la part superior, amb una carena alta que es va estrenyent en la part inferior, la qual cosa li dona un perfil global en forma de baldufa. El coll és curt i robust, la vora de secció engruixida i de forma semicircular posseeix un diàmetre relativament gran mercès a la tendència exvasada que presenta. Són també molt característiques les dues nanses, aixecades i que surten d'una mica més avall del coll per anar a descansar al damunt de l'espatlla. La seva secció és plana, amb una incisió profunda i ampla al centre. Sota l'arrencament superior solen tenir un solc ben marcat. En algunes parts del cos sembla que hi ha restes, per bé que febles, d'una mena d'acanalat, possiblement resultat del treball al torn.

Estan dotades d'un peu molt poc desenvolupat, motllurat i massís, que no permet mantenir en equilibri la peça.

Les argiles són força depurades, dures i de color beix, encara que també poden tenir una tonalitat ataronjada o beix-rosat. Destaca sobretot la presència, molt abundosa, de grans de sorra, mica i quars. De vegades aquests nòdols poden ser força grans, donant a la seva part exterior un tacte rugós. Alguns fragments tenen un aspecte més ennegrit, que podria ser degut igualment a l'incendi de la destrucció o a una mala cocció. En cap dels exemplars recuperats hi ha restes d'engalba. Determinar el lloc de producció d'aquests contenidors és difícil.

- Àmfora Dressel 28 (fig. 20, 3). Hem de destacar també la presència d'un individu de base plana. Si bé no tenim la forma sencera, ja que no és possible restaurar-la, sembla que pot correspondre al tipus Dressel 28. La base, lleugerament bombada cap a l'interior, proporcionaria una gran estabilitat a la peça, el cos tindria una forma globular, el coll és curt i amb dues nanses arrodonides, força planes i amb motlures a la part superior. L'argila és de color beix-groguenc, amb una gran quantitat de grans de sorra i quars, que donen a la superfície un aspecte rugós. L'esmentada forma comença a fabricar-se ja al segle I aC, encara que perdura fins al segle II. Tenen una evolució formal molt limitada (Beltrán 1970, 198-501, *Ibid* 1977, 97-131).

- Àmfora Àgora F65/66 (fig. 20, 4). Aquest tipus d'àmfora, també dita àmfora monoansada, de producció oriental, fou identificada a Atenes (Lang 1955; Robinson 1959, M240, M255-M257, M275-282). Apareix en contextos altimperials, que van des d'època d'August fins a la fi del segle IV, a partir del qual es dota de dues nanses. Aquesta àmfora del Baix Imperi es classifica com LRA 3/Keay 54bis/Class 45 (Peacock/Williams 1986, 188-190). Se'n coneixen nombrosos paral·lels procedents de l'Àgora d'Atenes datats entre finals del segle I i inicis del segle III; hi ha exemplars evolucionats, molt més estilitzats, però encara amb una sola nansa, apareguts en contextos més tardans, a partir del segle IV. Un paral·lel clar fou trobat a la necròpolis Paleocristiana de Tarragona, formant part de l'acompanyament funerari de la tomba núm. 1167, i conservat al MNAT, amb número d'inventari 1900, en el catàleg es considerada com una producció de Sardes (Àsia Menor) (Tarrats 1992, 52, núm. 4). Un altre exemplar procedeix de Porto Torres, Sardenya, amb una coincidència total en les característiques físiques (Villedieu 1984, 174-175; núm. 231).

D'aquest tipus n'hi ha amb tres pastes diferents: pasta de color marró fosc, molt ric en mica. La segona és igualment micàcia, però de color clar, beix rosat, sovint recoberta d'una engalba de color crema. Finalment, la tercera és calcària, no micàcia, de color groc clar, engalbada en marró o negre. A l'àrea francesa, aquesta darrera variant només es troba en nivells d'època

severiana (Lemaître 1997, 312) i seria la que es correspon amb l'exemplar trobat al rebost de Vilauba. Les seves característiques principals del nostre exemplar són un coll estret i ben marcat, amb la vora diferenciada, una sola nansa, un llarg pivot buit per l'interior, amb el fons còncav, la paret exterior del cos és estriada. L'argila és de color beix-gris, tova, de tacte farinós, força ben depurada i s'esfolia fàcilment.

- Àmfora africana II C/Keay VI (fig. 20, 5). Aquesta peça s'identifica amb el tipus II C dins el tipus *Africana grande* establert per Cl. Panella, 1973; Keay VI o amb el class 34 de Peacock i Williams (Peacock/Williams 1986). Aquest tipus ja havia estat notablement definit, a bastament descrit i adscrit a la Bizacena com a zona de producció en treballs anteriors (Zevi/Tchernia 1969, 173-187). Morfològicament es defineix per un cos allargat que acaba amb un pivot massís i apuntat. El cos superior està diferenciat per una petita carena. El més significatiu és la seva vora, alta i de forma elíptica, amb la part superior lleugerament aplanada, característica que l'apropa a la variant II D. La cara externa de la vora és convexa, tot i que en d'altres exemplars pot ser més plana. El llavi es separa del cos, que té forma de con invertit, mitjançant una petita incisió. Les nanses que estan situades una mica més avall de la fi del llavi, són arrodonides i descansen al damunt de l'espatlla. La seva argila és de color vermellós, dura i ben depurada. Destaca sobretot la presència de partícules de quars i mica; la seva part interna té un color més fosc, morat. En la seva part exterior no hi ha restes d'engalba, que en molts altres paral·lels és de color ocre-groguenc (Remolà/Abelló 1989, 253-254).

Pels segells trobats al coll d'alguns exemplars es podia precisar el seu lloc de producció a l'àrea de Neàpolis i Leptis Minor, a la Bizacena, i sembla que haurien estat destinades al transport de salaons, encara que no es descarta tampoc que poguessin dur oli. Cal situar-la a partir del segon quart del segle III, tot el segle IV i inicis del segle V (Manacorda 1977, 165-171; Panella 1980; Keay 1984, 121-126; Peacock/Williams 1986, 156); a Òstia apareix en contextos posteriors al 230/250 fins a final segle IV o inicis del segle V (Panella 1973, 586 i ss.); i a Porto Torres (Sardenya), apareixen conjuntament les africanes II C i II D en una de les sales de l'*horreum*, encara que amb una datació molt tardana (Villedieu 1984, 183-184). De fet, aquestes àmfores començarien a arribar a casa nostra juntament amb les conegudes i abundants ceràmiques també de procedència nord-africana, encara que el moment màxim d'arribada d'aquest producte seria a partir de la segona meitat del segle III (Keay 1983, 551-568; Beltrán 1983, 533). D'aquest tipus en teniem alguns exemplars a Vilauba que havien estat trobats en els estrats de la fase III, estrats d'anivellació i funcionament de les fases IV i V (Roure et al. 1988, fig. 36, 1; fig. 42, 9- 11).

4.2. El conjunt metàl·lic

4.2.1. Bronze

- Cassoles, cassons i olles o perols.

Durant l'excavació de l'àmbit 30 es varen trobar les restes d'una cassola o perol de bronze en mal estat de conservació, del qual en quedava sobretot el fons bombat i totalment cremat.

En molt millor estat fou trobat un mànec (Castanyer/Tremoleda 1999, lám. 122, 3), de poc més de 6 cm. de llarg i un gruix màxim de 3 mm i el podem definir com el mànec llarg d'un cassó, format per l'extrem circular, de 3,7 cm. de diàmetre, amb un orifici central d'1,1 cm. de diàmetre; el perímetre d'aquestes dues circumferències està resseguit per dos cercles en relleu. Per altra banda, la tija que unia el cap amb el recipient és una plaqueta que s'uneix a un dels costats del cercle i s'aprima progressivament

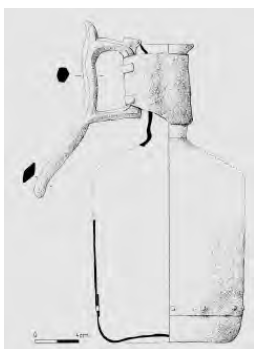

Figura 21. Dibuix que recrea la forma completa de la gerra bronze.

Figura 22. Trípod de bronze amb les tres potes de lleó.

a mesura que s'aproxima a l'altre extrem, punt on mesura 1,5 cm. Una fina motllura ressegueix tota la vora de la peça, unificant la part de la tija amb el cap circular. En coneixem paral·lels idèntics, com el del museu d'Arles (Sintès/Moutashar 1996, 118, catàleg núm. 98), els tres exemplars del Museu d'Agde Bérard-Azzouz/Feugère 1997, 48-50, catàleg núm. 51-53) o els cassons trobats a la bòbila del Collet de Sant Antoni.

- Ampolles.

Una de les peces més interessants de bronze recuperades al rebost de Vilauba és una ampolla que consta de dues parts principals: el cos, de forma cilíndrica, amb un coll curt, estret i una vora lleugerament exvasada i de diàmetre reduït; la seva fabricació es va fer amb dues planxes, una pel cos de la gerra i l'altra pel fons, la primera estava doblegada prenent forma circular i reblada al lateral; el fons era d'una sola peça i tenia una línia de reblons que la soldava amb la part de cos. Aquesta part estava complementada per una nansa molt gran i massissa, en la qual s'observava que havia estat feta unint dues meitats sortides d'un motlle; aquesta unió feta per fusió havia deixat algunes crestes ben marcades. La nansa té un apèndix curt superior i un altre d'inferior molt més llarg; el forat de l'agafador té forma d'U invertida i en el lateral dret queden els dos reblatges que lligaven un altre tros de planxa que servia per fixar la nansa al coll de la gerra i, a la part superior, conservava un altre apèndix, en aquest cas foradat per articular una tapadora que s'adaptava a la vora del recipient, de manera que pressionant amb el dit índex aquesta part s'accionava la tapa i deixava la boca de la gerra oberta. L'estat de conservació de la nansa és molt bó i encara conserva les restes de ferro soldades de la peça que permetia el joc de la tapadora; la part del cos de la gerra està molt més deteriorat i no es conserva en la seva totalitat, tot i que són ben identificables les diverses parts i les línies de reblons que la fixaven (fig. 21).

- Trípod.

Tres peus de bronze que era utilitzat com suport d'una llàntia, amida 14 cm de diàmetre per 16 cm. d'alçada total. Està format per dues parts principals: el disc superior, circular i decorat amb motlures concèntriques, soldat transversalment a una banda àmplia i motllurada, en degradació, a la part baixa de la qual estan adherits els elements de suport. El disc circular que feia de fons, on es dipositaven les llànties, està fixat a l'alçada de la primera motllura. A la part inferior, tres potes de lleó fan de peu, soldades a la part superior i unides per un serrell format per sèries de tres llengüetes en els espais intermitjos (fig. 22). En coneixem dos paral·lels exactes procedents de la "Casa dei Cervi" d'Herculà, trobats l'any 1930, un al jardí i l'altre al *tablinum* (Tran Tam Tinh 1988, 109, fig. 170-172) i, per tant, amb una cronologia de segle I.

4.2.2. Ferro

- Ganxos de penjar. També de l'excavació de l'àmbit 30 procedeixen quatre ganxos de ferro. Estan formats per tres parts diferents, la tija, més llarga o més curta segons els exemplars, que uneix els dos extrems: el superior, que forma angle recte amb el tronc, és de forma cònica, ja que s'aprima fins produir una punta a l'extrem i tenia la funció de sustentació ja fos clavat o col·locat en un ressalt. L'altre extrem, l'inferior, està format pel ganxo, que és forma circular amb la punta oberta per facilitar la subjecció (Castanyer/Tremoleda 1999, làm. 124, 2-5). Hem de destacar que la part superior i el ganxo mai no estan col·locats en el mateix sentit, ja que s'entorpiria la funció, sinó que són contraposats o, com a mínim, col·locats lateralment.

Figura 23. Un dels dos trípod de ferro per a cuinar trobats al rebost.

- Argolla. És una peça circular, de secció arrodonida, amb una altra part enganxada que, probablement, devia servir per encastar a la paret (Castanyer/Tremoleda 1999, làm. 124, 10). La seva funció seria la de lligar algun element.

- Trípod. Es van trobar dos trípod. de ferro, de forma triangular, amb una pota soldada a cada vèrtex (fig. 23). Aquestes peces devien estar penjades a la paret sud-oest del rebost, ja que es van trobar caiguts sobre l'apilament d'olles i cassoles que s'havia disposat als peus d'aquest mur.

- Tallant. És una peça amb mànec, a l'interior del qual encara es conservaven restes de fusta de boix, amb un tall en forma de mitjalluna (fig. 24), que es va trobar molt a prop de la porta, al costat de la paret sud-est.

- Claus. Tenen una cabota circular i un cos de secció quadrada que s'aprima progressivament fins acabar en punxa (Castanyer/Tremoleda 1999, làm. 124, 7-8). Probablement formaven part de l'estructura de l'embigat.

- Bota. En el racó sud-est del rebost es va trobar un agrupament de tires de ferro d'una amplada constant de 5 cm. És molt probable que es tracti de les argolles de ferro d'una bóta de fusta.

- Elements indeterminats. Finalment hem recollit un fragment indeterminat, en forma d'una petita forca de dues puntes que sorgeixen d'un tronc comú (Castanyer/Tremoleda 1999, làm. 125, 6). Trobem una peça similar a Empúries (Sanahuja 1971, fig. 7, 2). No sabem si aquesta peça és completa o si li mancava alguna altra part.

4.3. El conjunt monetari

En aquesta habitació es varen recuperar un total 49 de monedes que formen part del mateix fet arqueològic, encara que es van trobar en diversos estrats. L'estrat 521, possiblement format per la caiguda de l'alçat de tàpia de les parets de l'estança, proporcionà un total de 27 monedes, concentrades al voltant de la seva ubicació original, és a dir, sobre la banquetta d'obra que hi havia al peu del mur est. Ens ho confirma la troballa de la part inferior d'una gerra de terrissa encara amb algunes monedes al seu interior (fig. 25). Aquest estrat cobria directament la capa de runa formada per l'esfondrament de la teulada (UE-523), que va caure directament sobre el paviment de l'habitació, esclafant els objectes que en aquell precís instant hi havia al seu interior. L'impacte, que devia ser considerable, va provocar la dispersió de les vint monedes, exhumades en un diàmetre no superior a un metre al damunt del sòl de l'habitació. L'exemplar recuperat a l'estrat 545, situat estratigràficament per sobre l'enderroc de la teulada ha d'associar-se al mateix dipòsit, a l'igual que la moneda del nivell 598 A.

Figura 24. Tallant de ferro. Conserva restes del mànec de fusta de boix.

Figura 25. Conjunt de les monedes que es guardaven sobre la banquetta del rebost de Vilauba.

Si hom analitza el conjunt en funció de la distribució de les monedes a l'interior de l'estança i de la seva posició estratigràfica, observarem la correlació existent entre el grau de conservació de les monedes i el procés de destrucció que afectà aquest sector de la vil·la. Així, a l'estrat 523, més afectat per l'impacte de l'enderroc i l'incendi, de les 20 monedes recuperades 13 són il·legibles, fet que suposa un 65% del total. Per contra, a l'estrat 521, el percentatge d'exemplars indeterminables baixa, de forma significativa, fins el 7'40%.

Les 32 monedes identificades, abasten un període de més de 100 anys, situat entre els regnats d'Antoninus Pius i Valerià (Roure/Tremoleda/Castanyer 1993; 1990-1991). El fet de trobar-se agrupades monedes d'11 emperadors diferents assenyalen la manca d'afluència de numerari que hi havia en l'àmbit rural. La data més moderna es situa en els anys 258-259 i, per tant, és la més propera a la datació de l'incendi que va destruir el rebost i la data que ens indica el funcionament coetani de tot l'*instrumentum* que es va recuperar al seu interior.

4.4. Vidre

- *Copa*. Es tracta d'una peça força singular apareguda a l'interior del rebost de Vilauba, molt deteriorada pel foc i l'escalfor de l'incendi. Estava situada a l'angle nord-est de l'habitació. La ubicació d'aquesta peça i la següent entre la vaixel·la domèstica fa pensar que formaven part del servei de taula, per beure o contenir aliments, ja sigui durant els àpats diaris o en motiu d'alguna ocasió especial.

Aquesta copa ornamental presenta una coloració verda clara que contrasta amb el vidre glaçat del bulb emergent, decorat amb uns motius de franges en espiral. Un altre bulb, plegat i molt deteriorat per efecte del foc podria formar joc amb l'anterior, quedant, en origen, enganxats i aplicats al cos de la peça. L'inici del peu, trencat, ens indica la seva orientació (Castanyer/Tremoleda 1999, làm. 116, 13). Malauradament no en coneixem cap paral·lel similar.

Els bols/copa

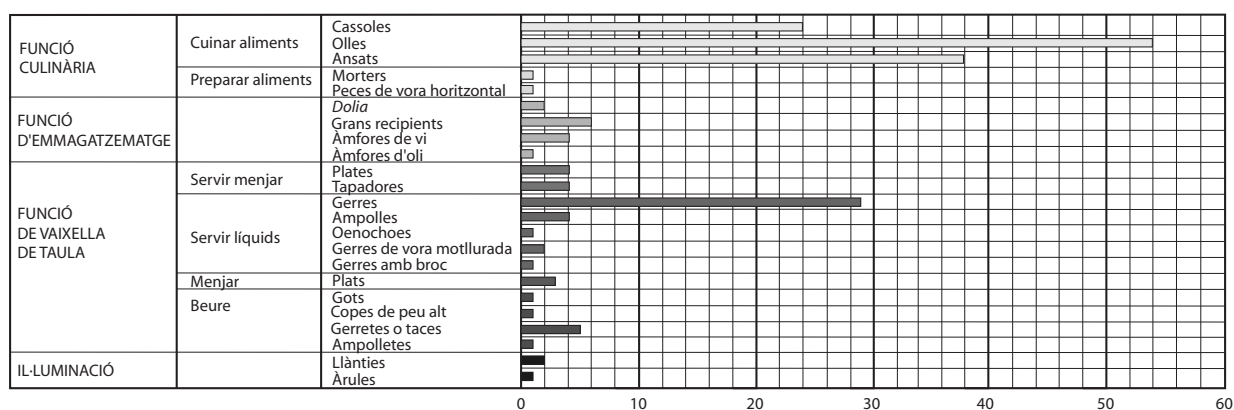
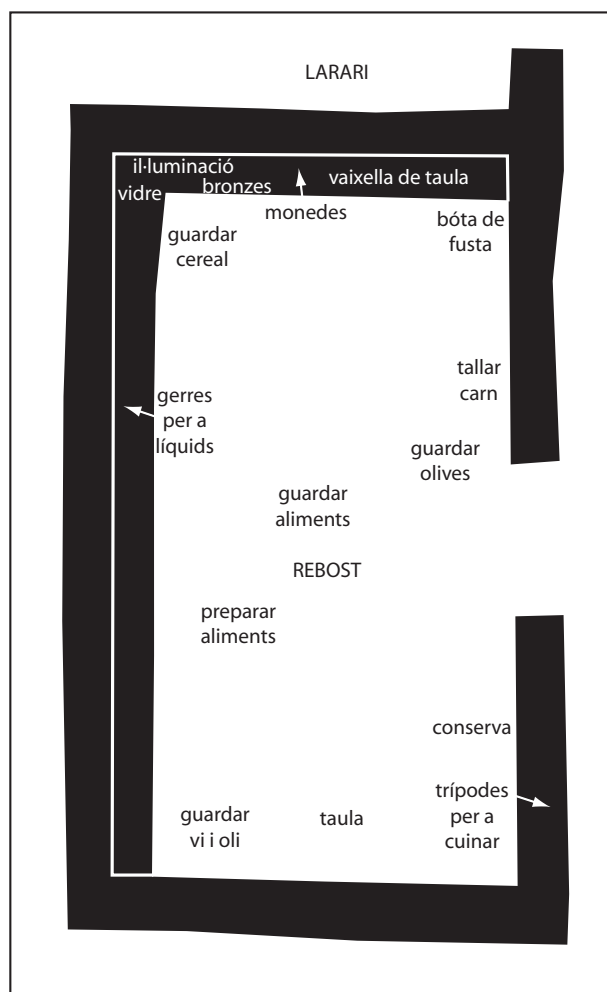
També de l'interior del rebost de la vil·la prové un altre bol (Castanyer/Tremoleda 1999, làm. 117, 1) de parets molt primes, probablement sense peu, amb la vora lleugerament engruixida i arrodonida, i amb tres nanses aplicades que sobresurten del llavi, pràcticament del mateix color verd grisós. Tipològicament semblants són algunes làmpades en forma de bol que apareixen a inicis del segle IV (Isings 1957, p. 162) i que es documenten al llarg del període baiximperial o inclús altmedieval (Foy 1995, 206-207).

5. ÚS I FUNCIO DEL REPERTORI MATERIAL

Un cop analitzat el conjunt de materials recuperats en l'excavació del rebost de la vil·la romana de Vilauba, constitueix una excel·lent oportunitat per conèixer el conjunt d'estris que s'usaven en les tasques quotidianes de cuinar i menjar en aquesta explotació rural. Per tant, farem un assaig dels aspectes funcionals a partir de l'agrupament de les peces que estaven pensades per a usos similars i, també, a partir de la seva distribució espacial a l'interior de l'àmbit.

Aquesta anàlisi ens ha permès agrupar els objectes en quatre grans grups: els dedicats a cuinar i a preparar aliments, a menjar i servir a taula, a emmagatzemar i conservar aliments, a més d'un grup heterogeni on situariem les funcions d'il·luminació o el dipòsit de monedes per a comprar.

Abans d'entrar en detalls sobre grups funcionals voldríem fer un parell de consideracions generals, per una banda, que la disposició dels estris

a l'interior del rebost segueix una ordenació i una agrupació per funcions concretes (fig. 26 i 27); per l'altra, que la gran majoria dels elements presents són utilitaris, com correspon al que trobem en un rebost, però també hi podem trobar algun objecte que podríem considerar com relativament luxós, com ara alguna de les peces de bronze, de vidre o el conjunt de les llànties.

La disposició dels objectes a l'interior del rebost obeïa a tres possibilitats: damunt del sòl, damunt de la banquetta d'obra i penjats a les parets. En la primera trobem les peces de més volum i pes, dedicades a servir i preparar aliments, els *dolia*, el morter, les olles i cassoles per a fer conserva i l'únic

Figura 26. Dibuix que restitueix l'aspecte i croquis amb la distribució que tenia el material a l'interior del rebost.

Figura 27. Gràfica del material ceràmic del rebost de Vilauba agrupat per funcions.

element de mobiliari, una taula de fusta de perer, que podria haver funcionat com a suport del morter, amb la base d'aquest encastada, de manera que s'usaria a un nivell elevat, que està marcat per l'alçada de la taula. Sobre les banquetes d'obra, que recorren les parets nord i est, hi trobem els objectes de vaixel·la i de servir a taula. Al costat d'altres objectes de la vaixel·la fina de la vil·la, a la cantonada, hi havia una ampolla de bronze i dues peces de vidre. Sobre la banqueteta est hi havia el pot de monedes. Penjats amb ganxos a les parets hi havia objectes d'ús més ocasional, com ara gerres de servir o anar a buscar aigua i els tres peus per a cuinar.

5.1. Cuinar i preparar aliments

5.1.1. Trinxar i fer salses. Aquesta funció estava reservada al morter. Dins del rebost, en una posició relativament central es va trobar part de la base d'un gran morter, mentre que algun fragment de la vora estava més proper a la paret oest del rebost. La base era gruixuda i pesant per donar-li estabilitat. Aquesta peça té diversos grans incrustats en el fons intern per fer més efectiva la funció abrasiva que exercia una mà de morter per aixafar o trinxar els aliments. Una vegada fet això el contingut s'abocava en una cassola per fer les salses.

5.1.2. Tallar carn. La peça específica per aquesta funció és un tallant de ferro, que es podia complementar amb ganivets de dimensions més petites.

5.1.3. Fregir, sofregir i cuinar. Aquesta funció estava reservada especialment a les cassoles. Les picades o les salses trinxades amb el morter es col·locaven al seu interior i es sofregien, posteriorment s'hi afegia la carn i es cobria d'aigua per acabar de cuinar. Estaven especialment dissenyades per a la difusió homogènia de l'escalfor amb un fons bombat i estriat. Les vores estaven dissenyades per a rebre una tapadora i concentrar millor l'escalfor, la qual cosa accelerava la cocció. En aquesta categoria tenim dues peces de procedència africana, una de parets baixes i l'altra de parets altes. També tenim cassoles de producció local, de pasta grollera, genèricament fetes per cuinar, tot i que les del rebost estaven destinades a contenir conserva.

En aquest apartat hem de comentar la possibilitat que les grans plates que, en principi, considerem que s'usaven per servir a taula, devien servir també per a fer truites o per anar al forn per a fer coques. Aquesta forma deriva dels plats de roig intern pompeïà de producció itàlica.

5.1.4. Bullir i escalfar. Les olles són els atuells indicats per a bullir els aliments, llegums i productes d'horta. Si considerem les olles, a diferència de les cassoles, els vasos que mesuren més d'alçada que de diàmetre, hi trobem pocs atuells que corresponguin i si n'hi ha són de petites dimensions. El seu perfil és sinuós, amb dues nanses i base plana.

L'altre atuell indicat per bullir i sobretot escalfar líquids és l'ansat, molt similar a l'olla, però dotat d'una sola nansa. En coneixem dos mòduls, un de 25 cm de diàmetre, i el petit de poc més de 15 cm. Cal comptar en aquesta categoria un ansat fabricat al nord d'Àfrica i conegut tipològicament com a Hayes 200, i també un cassó de bronze, del qual només se n'ha conservat la nansa.

Aquestes peces que s'usaven per anar al foc per cuinar utilitzaven els tripodes, la qual cosa indica que alguns espai a l'interior del rebost podia haver servit de cuina i qui sap si això fou el que va provocar l'incendi que va cremar la vil·la.

5.2. Menjar i servir a taula

5.2.1. Servir.

Segurament les grans plates d'africana de cuina que estaven preparades per anar al foc, també acomplien la funció de servir el menjar a taula, tapades per evitar el seu refredament.

5.2.2. Menjar. Al rebost de Vilauba només s'han trobat tres plats individuals. Això pot indicar que eren peces reservades per algú especialment, mentre que la majoria de la gent devia menjar comunitàriament des d'una peça més gran. És probable que les grans plates preparades per anar al foc, associades a tapadores, un com posades a taula, i vista la poca quantitat de plats d'ús individual, podria indicar que servissin per menjar directament, en comunitat, agafant el contingut amb els dits o amb coberts.

5.2.3. Beure. Els vasos ceràmics per veure són tipològicament diversos i trobem, des d'un got de forma cilíndrica, a tasses d'una sola nansa, de fabricació local o importada, a una copa de peu alt, però també les dues peces de vidre, un bol amb nanses aplicades i de fons pla i d'una copa de peu alt amb bulbs ornamentals, potser reservades a ocasions assenyalades.

5.3. Emmagatzemar i conservar els aliments

El conjunt amfòric que es va trobar en l'angle nord-oest, era limitat en nombre però assenyalen continguts variats. Així trobem àmfores vineres, l'àmfora oriental Àgora F65/66 i, probablement, les àmfores mauritanes, mentre que l'àmfora africana II C és un envàs per al transport d'oli.

A l'altra banda (angle nord-est), sobre el paviment, hi havia grans peces d'emmagatzematge a l'interior de les quals no sabem que hi hauria, potser cereals. Pel que fa als altres recipients, sabem que al voltant de la base del *dolia* petit, es trobaren una gran quantitat de pinyols d'olives, que devia ser el seu contingut en el moment de l'incendi, mentre que a la banda sud-oest hi havia la gran estesa de cassoles de dos mòduls, el petits, amb un diàmetre de poc més de 20 cm, i els grans, amb un diàmetre de 30 cm que, com hem suggerit abans, estaven apilaess i preparades per rebre la collita i fer conserva d'aliments.

5.4. Funcions diverses

Ja hem vist que les tres peces trobades al rebost dedicades a la il·luminació eren poc corrents, i entre les quals destaca especialment l'àrula amb llànties. La presència d'aquest objecte ritual, si fem cas del relleu al·lusiu a Cíbele, podria haver estat dedicat a la potència vegetativa, la qual cosa posa de manifest la perfecta integració entre els cultes domèstics i les característiques i funció de la vil·la, dedicada, bàsicament, a l'explotació agrícola. La finalitat d'aquesta mena de cultes era, doncs, en primer lloc, assegurar la productivitat de la terra i l'èxit de les collites i, finalment, la protecció les persones que hi habitaven. Pel que fa a la religió domèstica, l'associació de les llànties a un petit altar representa un complement efectiu per a la cremació d'encens odorífer en el *focus* (Ruíz de Arbulo 1996, 119). El ritual romà, realitzat als temples, cases o en els *fana* estava destinat al culte dels déus, servint-se d'altars, d'ares o de llars per a les diferents cerimònies o libacions (Montón 1996, 3). Les *arulae* emprades en els cultes domèstics, als morts o als avantpassats, ja siguin de pedra o de terrissa, tenen un significat exclusivament morfològic més que no pas funcional. De vegades, poden portar inscripcions votives dedicades a alguna divinitat, amb indicació expressa d'ex-vot (Montón 1996, 9). Sovint, com és el cas de l'*arula* de Vilauba, el *focus* presenta traces de foc, fet lògic si considerem que servien per cremar encens o altres essències durant les ofrenes i els

rituals que exigia la litúrgia religiosa. Malgrat la peça es trobava guardada a l'interior del rebost, juntament amb d'altres objectes que formaven part de l'equipament de la casa, hem de suposar que s'utilitzava, en tant que element carregat de simbolisme, en el culte a altres divinitats domèstiques com, per exemple, el conjunt de figuretes de bronze localitzades a l'interior del larari que, recordem-ho, es troba just al costat del rebost.

Figura 28. Vista general de l'enderroc del sector nord de la vil·la.

Hem vist també que en el rebost, concretament sobre la banqueta est, hi havia un pot que estava destinat a guardar-hi monedes. No és una quantitat de diners important, sinó que sembla un petit dipòsit per tenir numerari a mà i fer petites despeses o anar a mercat.

6. LA DESTRUCCIÓ, ABANDONAMENT I/O TRANSFORMACIÓ DEL NUCLI RESIDENCIAL DE VILAUBA.

Semblantment al procés de construcció d'aquest nucli residencial de la vil·la, la destrucció i l'abandonament d'aquesta edificació no fou tampoc unitari. D'entrada, el factor que va desencadenar aquest procés sembla que fou el ja citat incendi que va afectar la pràctica totalitat del sector nord de la casa. Les traces arqueològiques d'aquest tràgic succés eren del tot evidents en els potents nivells d'enderroc que cobrien les estances 30, 33, 32 i 9 (fig. 28). La recuperació dels elements de la coberta, teules i *imbrices*, i també de les bigues carbonitzades a tota aquesta àrea permeten imaginar una situació de colapse general i, a partir del grau d'intensitat del foc, també intuir que, molt possiblement, l'incendi es va originar al rebost o àmbit 30 (Castanyer/Tremoleda 1999, figs. 104-106). En aquest punt, els senyals de foc eren més evidents que a les estances més allunyades (àmbits 9B, 8 i 24) on l'estrat d'enderroc i la presència de cendres eren menors.

La disposició en tres ales de l'edifici degué afavorir la possibilitat de frenar l'acció del foc i, per tant, de minimitzar així les seves conseqüències, tot mantenint encara dempeus els braços oest i sud. La simple composició i característiques dels estrats d'abandonament o el poc nombre d'objectes recuperats a l'interior de les estances permet constatar un canvi radical en comparació al registre arqueològic

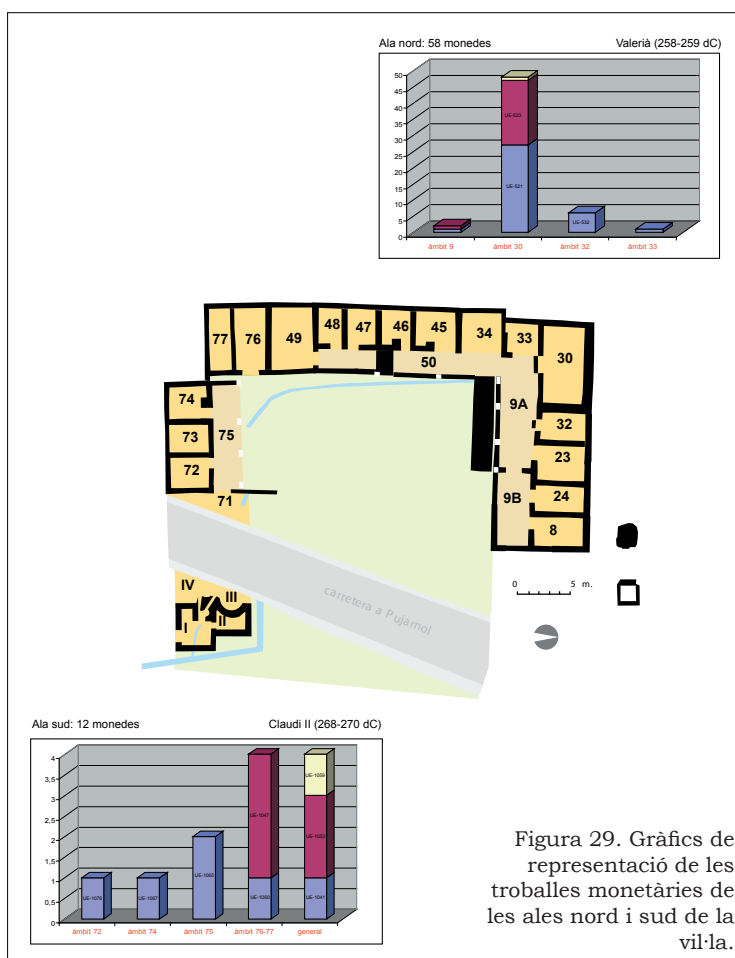

Figura 29. Gràfics de representació de les troballes monetàries de les ales nord i sud de la vil·la.

documentat a la part nord. Per aquest motiu, segons sigui el sector de l'edifici al qual ens referim podem parlar d'una destrucció sobtada (ala nord) o, per contra, d'un abandonament i/o transformació més lent i gradual (ala oest i sud).

La possibilitat d'afinar cronològicament ambdós processos és, però, també desigual, atès que els materials arqueològics són més abundants i homogenis a la zona afectada per la destrucció i, per contra, més escadussers i heterogenis en aquelles parts de l'edifici que patiren un abandó més prolongat i també l'espoli posterior. Tot i que en d'altres treballs hem abordat ja alguns aspectes relacionats amb la datació de l'incendi de la galeria nord (Castanyer/Tremoleda 1999, 112-118), recordarem que la recuperació d'un ampli conjunt de monedes a l'interior de les estances més afectades (àmbits 30, 32, 33 i 9) permet situar el *terminus post quem* de la seva destrucció vers l'any 258-259 dC. (fig. 29), data que correspondria a la moneda amb una cronologia més moderna, atribuïda a Valerià (Roure/Tremoleda/Castanyer 1993, 268-282). Semblantment a les monedes, que mostren un predomini aclaparador del numerari del segle II, els objectes ceràmics tenen també uns marges cronològics força amplis i, en general, les peces amb una datació clara de la segona meitat del segle III són més aviat escassos

(Castanyer/Tremoleda/Roure 1990b, 80-92; Castanyer/Tremoleda 1999, 189-196). Probablement, el fet que la major part dels estris siguin d'ús culinari i que repeteixin models funcionals aplicats d'ençà segles abans, explica, com a mínim en part, la seva extraordinària pervivència.

Amb les dades de què disposem, l'incendi de l'ala nord es pot situar, doncs, en un moment imprecís a partir del 258-259 dC. Com ja és sabut, la data de la destrucció podria coincidir amb la primera onada de pobles germànics que envaeix Hispània i que, si fem cas d'alguns textos escrits i també del registre arqueològic, sembla que afectaren la ciutat de *Tarraco* i el seu entorn. Els textos de Sext Aureli Victor, d'Eutropi o de Pau Orosi en referència als estralls causats a la capital o els nivells d'incendi i destrucció d'alguns sectors de la vil·la dels Munts (Altafulla) així semblen confirmar-ho. En el cas de Vilauba, la discussió sobre les causes que poguren motivar l'incendi de l'ala nord no són, per nosaltres, ara una qüestió fonamental i, vistes les diferents lectures que hom pot fer de la mateixa evidència arqueològica, probablement caldrà esperar a tenir un coneixement més aprofundit de la seqüència que segueixen altres jaciments de la zona per

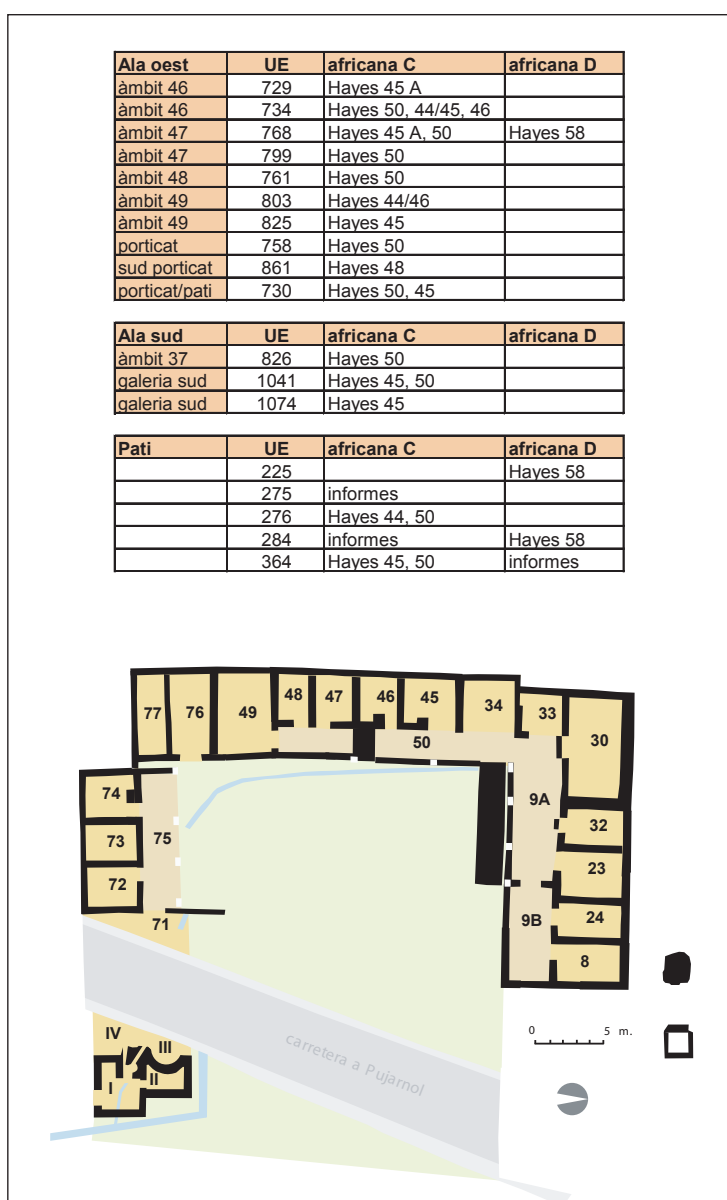

Figura 30. Quadres de les importacions de ceràmiques africanes C i D dels sectors oest i sud del nucli residencial de Vilauba.

de manifest el procés de transformació que a partir d'aquest moment pateix l'antiga edificació residencial. La localització de nombroses restes metàl·liques, d'escòria, així com també de dos gressols en els estrats d'anivellació que marquen l'abandonament de l'ala sud, il·lustren aquesta transformació funcional de l'antiga àrea residencial de la vil·la (fig. 31).

Malgrat que l'ocupació de Vilauba continuarà sense cap mena d'interrupció al llarg dels segles següents, les pautes que regiran la nova edificació seran ja complement diferents i són una mostra més dels canvis i de la transformació conceptual que, d'ençà els inicis i fins el final, acompanyen a les *villae* (Castanyer et al. 2006, 11-29).

BIBLIOGRAFIA

- AGUAROD, C. 1991, *Cerámica romana importada de cocina en la Tarraconense*, Saragossa.
- ALMAGRO, M. 1955, *Las necrópolis de Ampurias. Vol. II. Necrópolis romanas y necrópolis indígenas*, Monografías Ampuritanas III, Barcelona.
- ATLANTE, 1981, *Atlante delle forme ceramiche. I. Ceramica fine romana nel Bacino Mediterraneo (Medio e Tardo Impero)*, Enciclopedia dell'Arte Antica, classica e orientale, Roma.
- BAILEY, 1988, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum, III. Roman Provincial Lamps*, Londres.
- BATS, M. (dir.) 1996, *Les céramiques communes de Campanie et de Narbonnaise (Ier. s. av. J.-C. - IIe s. ap. J.-C.). La vaisselle de cuisine et de table*, Collection du Centre Jean Bérard 14, Nàpols.
- BELTRÁN, M. 1970, *Las ánforas romanas en España*, Monografías Arqueológicas, 8, Institución Fernando el Católico, Saragossa.
- BELTRÁN, M. 1977, Problemas de la morfología y del concepto histórico-geográfico que recubre la noción tipo. Aportaciones a la tipología de las ánforas béticas, *Méthodes classiques et méthodes formelles dans l'étude des amphores*, Collection de l'École Française de Rome, 32, Roma, 97-131.
- BELTRÁN, M. 1983, El aceite en Hispania a través de las ánforas: la concurrencia del aceite itálico y africano, *Producción y comercio del aceite en la Antigüedad*, Segundo Congreso Internacional (Sevilla, 1982), Madrid, 515-549.
- BÉRARD-AZZOUZ, O., FEUGÈRE, M. 1997, *Les bronzes antiques du musée de l'Ephèbe. Collections sous-marines*, Ministère Culture, Direction du Patrimoine, Agde.
- BONNET, J. 1988, *Lampes céramiques signées. Définition critique d'ateliers du Haut Empire*, DAF, 13, París.
- CAJAS, M. J., COLOMEDA, N., FRIGOLA, J., MANZANO, S. 2002, L'excavació de Vilarenys (Vall-llobrega, Baix Empordà), *Sisenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Sant Joan de les Abadesses, 195-199.
- CARANDINI, A. et al. 1985, *Settefinestre. Una villa schiavistica nell'Etruria romana*, 3 vols., Mòdena.

- CASAS, J. 1986, Excavacions a la vil·la romana de Puig Rodon (Corçà, Baix Empordà), *Estudis sobre Temes del Baix Empordà*, 5, Sant Feliu de Guíxols, 15-77.
- CASAS, J. 1989, *L'Olivet d'en Pujol i Els Tolegassos. Dos establiments agrícoles d'època romana a Viladamat (campanyes de 1982 a 1988)*, Sèrie Monogràfica, 10, Girona.
- CASAS, J., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. 1990, *Ceràmiques comunes i de producció local d'època romana. I. Materials augustals i alto-imperials a les comarques orientals de Girona*, Sèrie Monogràfica 12, Girona.
- CASAS, J., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. 1995, *El món rural d'època romana a Catalunya. L'exemple del nord-est*, Sèrie Monogràfica núm. 15, Girona.
- CASAS, J., NOLLA, J. M. 1993, *L'abocador oriental de la vil·la de Tolegassos (Viladamat, Alt Empordà)*, *Estudis Arqueològics I*, Girona.
- CASAS, J., SOLER V. 2004, *Intervenciones arqueológicas en Mas Gusó (Gerona). Del asentamiento precolonial a la villa romana*, BAR Internacional Series 1215, Oxford.
- CASAS, J., SOLER V. 2006, *Lucernas romanas en el extremo nordeste de la Península Ibérica*, BAR Internacional Series 1567, Oxford.
- CASTANYER, P., ROURE, A., TREMOLEDA, J. 1988, Dioses Lares. El larario de Vilauba, *Revista de Arqueología* 89, Madrid, 50-57.
- CASTANYER, P., ROURE, A., TREMOLEDA, J. 1989, Les darreres excavacions a la vil·la romana de Vilauba: la part residencial, *Tribuna d'Arqueologia 1988-1989*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 63-70.
- CASTANYER, P., TREMOLEDA, J. 1997, La villa romana de Vilauba, Banyoles (Província de Girona). Excavación de un ámbito de culto doméstico, *Madridier Mitteilungen* 38, Mainz, 163-175.
- CASTANYER P., TREMOLEDA J. 1999, *La vil·la romana de Vilauba. Un exemple de l'ocupació i explotació romana del territori a la comarca del Pla de l'Estany*, Girona.
- CASTANYER, P., TREMOLEDA, J. 2000, Darreres excavacions a la vil·la romana de Vilauba, *Cinquenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Olot, 128-131.
- CASTANYER, P., TREMOLEDA J. 2006, Villae et territoire dans le nord-est catalan. Nouvelles données sur l'exploitation rurale romaine a travers de l'exemple de Vilauba (Espagne), *Nouveaux regards sur les villae d'Aquitaine: Bâtiments de vie et d'exploitation, Domaines et posterités medievales*, Actes de la Table-Ronde de Pau, 24-25 novembre 2000, 326-347.
- CASTANYER, P., TREMOLEDA, J., PUIGDEVALL, I., DEHESA, R., PI, M. 2004, La vil·la romana de Vilauba: les excavacions arqueològiques dels

anys 2002 i 2003, *Setenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, 4 i 5 de juny, La Bisbal d'Empordà, vol. I, 223-228.

- CASTANYER, P., TREMOLEDA J., DEHESA R., PUIGDEVALL I., PI M. 2005, L'estudi del món rural d'època romana a la comarca del Pla de l'Estany: la vil·la de Vilauba i la terrisseria d'Ermedàs, *Tribuna d'Arqueologia 2002-2003*, 7-21.

- CASTANYER, P., TREMOLEDA J., DEHESA R., PUIGDEVALL I. 2006, Ritmes i pautes de la romanització del camp, *Rhythms and cycles of countryside romanization. Studies on the rural World in the Roman period*, I, Girona, 11-29

- CASTANYER, P., TREMOLEDA, J., ROURE, A. 1990, Un conjunt ceràmic de finals del segle III d.C. a Vilauba (Camós, Pla de l'Estany), *Cypsela* VIII, Girona, 157-191.

- CASTANYER, P., TREMOLEDA, J., ROURE, A. 1990a, Troballa d'una peça de l'Aouja a Vilauba, *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles*, 1988-1989, Banyoles, 80-92

- DENEUVE, J. 1969, *Lampes de Carthage*, París.

- FOY D. 1995, La verre de la fin du IVe au VIIIe siècle en France méditerranéenne. Premier essai de typo-chronologie, a *La verre de l'Antiquité Tardive et du Haut Moyen Âge, Typologie-Chronologie-Diffusion*, Musée Archéologique Départemental du Val d'Oise, Giry-en-Vexin, 187-242.

- GRAHAME, M. 1997, Public and private in the Romana house: the spatial order of the Casa del Fauno, Domestic Space in the Roman World: Pompei and beyond (Ray Laurence and Andrew Wallace-Hadrill ed.), *Journal of Roman Archaeology*, Supp. 22, Portsmouth, 1997, 136-164.

- GRIMAL, P. 1963, *Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine*, París.

- HAYES, J. W. 1972, *Late Roman Pottery. A Catalogue of roman fine wares*, Londres.

- ISINGS, C. 1957, *Roman Glass from dated finds*, Groningen.

- JOLY, E. 1974, *Lucerne del Museo di Sabratha*, Monografie di Archeologia Libica, XI, Roma.

- KEAY S. J. 1983, The import of olive oil into Catalunya during the third century AD, *Producción y comercio del aceite en la antigüedad*, Segundo Congreso Internacional (Sevilla 1982), Madrid, 351-568.

- KEAY S. J. 1984, *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean. A typology and economic study: the catalan evidence*, *BAR International Series*, 196 (2 vols.), Oxford.

- LANG, M. 1955, Dated jars of early imperial times, *Hesperia* 24, Princeton, 277-285.

- LEMAÎTRE, S. 1997, L'amphore de type Agora F65/F66, dite "monoansée".

Essai de synthèse à partir d'exemplaires lyonnais, *SFECAG, Actes du Congrès du Mans*, 311-320.

- MANACORDA, D. 1977, Anfore, *Ostia IV, Studi Miscellanei* 23, Roma, 165-171.

- MONTÓN, F. J. 1996, Las ámulas de Tàrraco, *Fórum* 9, Tarragona.

- NOLLA, J. M., CASAS, J. 1984, *Carta arqueològica de les comarques gironines. El poblament d'època romana al N.E. de Catalunya*, Girona.

- NOLLA, J. M., CASTANYER, P., CASAS, J. 2008, La Vinya del Fuster: la necròpolis septentrional de la vil·la de Tolegassos (Viladamat), *Novenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona I, L'Escala-Empúries* 6 i 7 de juny de 2008, 249-257.

- NOLLA, J. M., TARRÚS, J., CHINCHILLA, J. 1985, La vil·la romana de Vilauba (Camós). La campanya de 1978 i els materials de 1932, *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles* 2, Banyoles, 49-97.

- PALAHÍ, LL., VIVÓ, D. 1994, Anàlisi estructural de la vil·la del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter, Girona), *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* XXXIII, Girona, 157-170.

- PALAHÍ, LL., VIVÓ, D. 1996, L'evolució dels conjunts termals en el nord-est de Catalunya: els casos de les vil·les dels Ametllers (Tossa de Mar) i la Quintana (Cervià de Ter), *Cypsela* XI, Girona, 105-116.

- PANELLA, C. 1973, Anfore, *Ostia III, Studi Miscellanei* 21, Roma, 463-621.

- PANELLA, C. 1980, Le anfore africaine della prima, media e tarda età Imperiale: tipologia e problemi, *Actes du colloque sur la Céramique Antique*, (Cartago 1980), Carthage Dossiers 1, Tunis, 171-196.

- PEACOCK, D. P. S., WILLIAMS, D. F. 1986, *Amphorae and the Roman economy, an introductory guide*, Londres.

- REMOLÀ, J. A., ABELLÓ, A. 1989, Les àmfores, TED'A 1989, *Un abocador del segle V d. C. en el fòrum provincial de Tàrraco*, Memòries excavació, 2, Tarragona, 249-320.

- ROBINSON, H. S. 1959, *The Athenian Agora, vol. V, Pottery of the Roman Period, chronology*, The American School of Classical Studies at Athens, Princeton.

- ROURE, A., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., KEAY, S. J., TARRÚS, J. 1988, *La vil·la romana de Vilauba (Camós). Estudi d'un assentament rural (Campanyes de 1979-85)*, Sèrie Monogràfica 8, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona.

- ROURE, A., TREMOLEDA, J., CASTANYER, P. 1992, Troballa d'un conjunt monetari a Vilauba, *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles* 1990-1991, Banyoles, 67-84.

- ROURE, A., TREMOLEDA, J., CASTANYER P. 1993, Troballa d'un conjunt

monetari a Vilauba, *Empúries* 48-50, 1986-1989, Barcelona, 268-281.

- RUIZ DE ARBULO, J. 1996, Altares domésticos y ritos orientales. Las áruas con lucernas adosadas, *Cypsela* XI, Girona, 177-124.

- SALOMONSON, J. W. 1960, The "Fancy Dress Banquet". Attempt at interpreting a roman mosaic from El Djem, *Bulletin van Vereeniging tott Berordering der Kennis van de Antieke Beschaving* XXXV, 25-55.

- SALOMONSON, J. W. 1968, Étude sur la céramique romaine d'Afrique; Sigillée claire et céramique comune de Henchir El Ouiba (Raqqada) en Tunisie centrale, *Bulletin an Vereeniging tott Berordering der Kennis van de Antieke Beschaving* XLIII, 80-154.

- SANMARTÍ, E. 1980, Dos vasos cerámicos de sigillata Clara tipo El Aouja, del Museo Arqueológico de Barcelona, *Ampurias* 41-42, Barcelona, 409-416.

- SANAHUJA, E. 1971, Instrumental de hierro agrícola e industrial de la época íbero-romana en Catalunya, *Pyrenae* 7, 61-110.

- SINTÈS, C., MOUTASHAR, M. (dir.) 1996, *Musée de l'Arles antique*, Actes Sud Ed., Arles.

- TARRATS, F. 1992, *Pallium*, MNAT, Tarragona.

- TRAN TAM TINH 1988, *La Casa dei Cervi à Herculaneum*, Archeologica 74, Roma.

- TREMOLEDA, J., CASTANYER, P., ROURE, A. 1989, Vilauba: estudi preliminar del larari de la vil·la, *Cypsela* VII, Girona, 49-69.

- TREMOLEDA, J., CASTANYER, P., PUIGDEVALL, I., DEHESA, R. 2006, La bòbila romana d'Ermedàs Cornellà del Terri, *Vuitenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, Roses, vol. I, 297-300.

- TREMOLEDA J., CASTANYER P., PUIGDEVALL I, DEHESA R., La bòbila romana d'Ermedàs i la seva producció (Cornellà del Terri, Pla de l'Estany, Catalogne), *SFECAG, Actes du Congrès de Pézénas*, 2006, 477-493.

- VERMASEREN, M. J. 1977, *Cybele and Attis. The myth and the cult*, Londres.

- VILLEDIEU, F. 1984, *Turris Libisionis. Fouille d'un site romain tardif à Porto Torres, Sardaigne*, BAR International Series, 224, Oxford.

- ZEVI, F., TCHERNIA, A. 1969, Amphores de Byzacène au Bas-Empire, *Revue d'Antiquités Africaines* 3, 173-214.